

SUOMENRUOTSALAISEN VIITTOMAKIELEN VIITTOMATYYPPIJAKAUMA

Oili Heimonen
Maisterintutkielma
Suomalainen viittomakieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Heimonen Oili	
Työn nimi Suomenruotsalaisen viittomakielen viittomatyypijakauma	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 39
<p>Tämän tutkielman aiheena on suomenruotsalaisen viittomakielen (FSTS) viittomatyypijakauma. Aineistona on osa Jyväskylän yliopiston FSTS-korpuksesta. Aineiston analyysi perustuu valmiisiin annotaatioihin, joiden perusteella tässä työssä selvitetään leksikaalisten viittomien, kuvailevien viittomien, eleiden, osoitusten ja sormituksen osuus. Kuvailevia viittomia tarkastellaan myös alatyypeittäin. Viittomatyypijakaumaa tarkastellaan koko aineistossa, tekstityypeittäin (tarinoissa ja keskustelussa) sekä viittojakohtaisesti.</p> <p>Tutkimuksen tärkeimmät tulokset ovat seuraavat: 1. Leksikaaliset viittomat on yleisin viittomatyypipi kaikilla viittojilla sekä tarinoissa että keskustelussa. 2. Kuvailevia viittomia esiintyy suhteellisesti vähemmän keskustelussa kuin tarinoissa. 3. Osoituksia esiintyy suhteellisesti enemmän keskustelussa kuin tarinoissa. 4. Viittomatyypijakaumassa on runsaasti viittojakohtaista variaatiota.</p> <p>Tulokset ovat pääosin samankaltaisia kuin aiemmissa viittomatyypijakaumaa korpuspohjaisesti tarkastelevissa tutkimuksissa. Tulosten tulkinnassa on huomioitava, että aineiston annotaatiokäytänteet ja niiden taustalla olevat luokittelut vaikuttavat merkittävästi siihen, millaiseksi viittomatyypijakauma muodostuu. Jatkotutkimusta FSTS:n leksikosta ja viittomatyypeistä tarvitaan sekä määrällisestä että laadullisesta näkökulmasta. Lisäksi havaitun variaation yhteyttä muihin muuttujiin voisi tarkastella korpusmetadatan ja tilastollisen monimuuttuja-analyysin avulla.</p>	
Avainsanat suomenruotsalainen viittomakieli, viittomatyypijakauma, korpustutkimus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Lisätietoja Tutkielman tiivistelmä suomenruotsalaisella viittomakielellä: https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/hum/kivi/suomalainen-viittomakieli/pro-gradu-tutkielmien-tiivistelmat/pro-gradu-tutkielmat-a-j/oili-heimonen	

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Faculty Faculty of Humanities and Social Sciences	Department Department of Language and Communication Studies
Author Heimonen Oili	
Title Distribution of sign types in Finland-Swedish Sign Language	
Subject Finnish Sign Language	Level Master's Thesis
Month and year June 2024	Number of pages 39
Abstract <p>This Master's Thesis examines the distribution of sign types in Finland-Swedish Sign Language (FinSSL). The data consists of the FinSSL corpus annotated in the University of Jyväskylä. The objective of this study is to explore the distribution of sign types in the data as a whole, within text types (discussion and narratives) as well as within and across signers. The sign types include lexical signs, pointing signs, depicting signs, gestures and fingerspelling.</p> <p>The main results are: 1. Lexical signs constitute the majority of tokens across all signers and in both text types. 2. Pointing signs are more frequent in discussion than in narratives. 3. Depicting signs are more frequent in narratives than in discussion. 4. There is large variation within and across individual signers.</p> <p>In general, the findings of this study are similar to those of previous frequency studies in other sign languages. It is worth noting that the annotation conventions and their underlying theory notably affect the distribution of sign types. The results suggest that both qualitative and quantitative aspects of sign types in Finland-Swedish Sign Language should be studied further. The variation could be studied more extensively by considering corpus metadata and by applying statistical multivariate analysis.</p>	
Keywords Finland-Swedish Sign Language, sign type distribution, corpus-based study	
Depository University of Jyväskylä	
Additional information The abstract in Finland-Swedish Sign Language: https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/hum/kivi/suomalainen-viittomakieli/pro-gradu-tutkielmien-tiivistelmat/pro-gradu-tutkielmat-a-j/oili-heimonen	

SISÄLLYS

JOHDANTO.....	1
1.1 Suomenruotsalainen viittomakieli ja sitä käyttävä yhteisö	2
1.2 Variaatio ja muutos suomenruotsalaisessa viittomakielessä.....	2
1.3 Tutkimus osana kielen elvytystä	4
2 VIITTOMATYYPIT.....	6
2.1 Leksikaaliset viittomat.....	7
2.2 Numeraalit	9
2.3 Kuvailevat viittomat	9
2.4 Osoitukset.....	11
2.5 Eleet.....	12
2.6 Sormitus.....	13
2.7 Luokittelun hämärärajaisuudesta	14
3 VIITTOMATYYPPIEN KORPUSTUTKIMUS	17
3.1 Johdatus korpusleksikografiaan	17
3.2 Viittomatyypijakauma	18
4 TYÖN AINEISTO JA MENETELMÄ.....	21
4.1 Suomenruotsalaisen viittomakielen korpus.....	21
4.2 Annotaatiokäytänteet	22
4.3 Aineiston käsittely ja kvantitatiivinen analyysi	23
5 TULOKSET	27
5.1 Viittomatyypijakauma tarinoissa ja keskustelussa	28
5.2 Viittojakohtainen viittomatyypijakauma	30
6 POHDINTA.....	32
1.1 Työn validiteetti ja reliabiliteetti.....	35
6.1 Monikielinen tutkimusprosessi.....	36
2 LOPUKSI.....	38
LÄHTEET	40
LIITTEET	

KUVAT

Kuva 1	FSTS:n leksikaalinen viittoma FLUGA (KÄRPÄNEN)	8
Kuva 2	Kokoa ja muotoa kuvaava viittoma, joka esiintyy osana konstruoidun toiminnan jaksoa.	10
Kuva 3	Esimerkki kaksikäsisestä kuvailusta.	11
Kuva 4	Esimerkki prototyypisistä osoituksesta.	12
Kuva 5	Esimerkki tilanteisesta eleestä.	13
Kuva 6	Esimerkki sormituksesta.	14

KUVIOT

Kuvio 1	Suomalaisen viittomakielen viittomat kategorisuus- konventionaalisuusjatkumolla (Jantunen 2018:111)	7
Kuvio 2	Hakutulospöytä ELAN-ohjelmasta.....	25
Kuvio 3	Koko aineiston viittomatyypijakauma (n=20 991).....	27
Kuvio 4	Viittomatyypien suhteelliset osuudet keskustelussa ja tarinoissa.	28
Kuvio 5	Kuvailevien viittomien alatyypien suhteelliset osuudet tekstityypeittäin.	29
Kuvio 6	Viittojakohtainen viittomatyypijakauma keskustelussa ja tarinoissa.	30

TAULUKOT

Taulukko 1	Viittomatyypijakauma SSL:ssä, ASL:ssä, Auslanissa ja BSL:ssä (Fenlonin ym. 2014 ja Börstellin ym. 2016:159 pohjalta).	19
Taulukko 2	Viittomatyypien annotaatiomerkinnot Hoyerin ym. (tulossa) pohjalta.	23
Taulukko 3	Esimerkki välitaulukosta.	25

1 JOHDANTO

Kieli on erottamaton osa ihmisyyttä: sitä keitä olemme, miten ajattelemme ja miten liitymme osaksi erilaisia ryhmiä ja yhteisöjä. Suurin osa meistä osaa yhtä tai useampaa kieltä oman ensi- tai äidinkieliensä lisäksi, mutta äidinkielellä on erityinen asema ajattelun ja kognition välineenä, tunneilmaisun kielenä ja identiteetin rakentajana. Ymmärrys omasta äidinkielestä, sen rakenteesta, nyansseista ja säännönmukaisuuksista vahvistaa sitä, keitä olemme, miten ajattelemme ja mihin koemme kuuluvamme.

Suomenruotsalainen viittomakieli (finlandssvenskt teckenspråk, FSTS) on uhanalainen kieli, jolla on Suomessa vain noin 90 kuuroa, äidinkielistä käyttäjää (Salonen ym. 2022: 187). Kielen käyttöpohjainen tutkimus on vasta alkutekijöissään, ja sen rakenteesta tiedetään huomattavasti vähemmän kuin sen käyttäjämäärältään suurempien lähisukulaisten, suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen (ks. Siltaloppi 2023: 17–18). Nyt suomenruotsalaista viittomakieltä elvytetään valtion tuella, ja yksi elvytystyön tuloksista on Jyväskylän yliopiston FSTS-korpus (Salonen ym. 2022: 187).

Suomenruotsalainen viittomakieli on tutkimuskohteena sekä kiehtova että motivoiva: sen rakenteesta tiedetään vasta vähän, ja sekä äidinkielliset viittojat että kielen parissa työskentelevät kaipaavat akuutisti lisää tietoa siitä, mitä suomenruotsalainen viittomakieli on. Ymmärrys kielen rakenteesta on tärkeää myös kielen elvytyksen näkökulmasta. (Salonen ym. 2022: 195–196.)

Tämä maisterintutkielma tarkastelee suomenruotsalaisen viittomakielen viittomatyypijakaumaa ja pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Mikä on leksikaalisten viittomien, kuvailevien viittomien, osoitusten, eleiden ja sormituksen osuus aineistossa?
2. Miten viittomatyypien osuus vaihtelee tekstityypeittäin (tarinoissa ja keskustelussa)?
3. Millaista viittojakohtaista variaatiota aineistossa esiintyy?

Kyseessä on yksi ensimmäisistä tuoretta korpusaineistoa hyödyntävistä tutkielmista ja ensimmäinen FSTS:n viittomatyyppejä käyttöpohjaisesti tarkasteleva tutkimus. Viittomatyypien aineistolähtöinen tarkastelu luo edellytyksiä tarkemmalle

kielen rakenteen ja kieliopin kuvaukselle. Samalla on syytä muistaa, että aineistoon on tallennettu kieltä tietynä hetkenä ja tiettyjen ihmisten käyttämänä (Sallabank & King 2021: 34). Kielenkäytön tapoja on yhtä monenlaisia kuin sitä käyttäviä ihmisiäkin, eikä deskriptiivisen kielentutkimuksen tarkoituksena ole luoda sääntöjä siitä, miten kieltä käytetään ”oikein” (mt.). Variaatio on elävän kielen ominaisuus, ja siksi viittomatyyppejä tarkastellaan nimenomaan tästä näkökulmasta.

1.1 Suomenruotsalainen viittomakieli ja sitä käyttävä yhteisö

Suomenruotsalainen viittomakieli on uhanalainen vähemmistökieli, jonka historia ylittää aina suomalaisen kuurojenyhteisön syntyajalle asti, vuoteen 1846 (Andersson-Koski et al. 187). Kieli eroaa esimerkiksi leksikkonsa puolesta sekä suomalaisesta että ruotsalaisesta viittomakielestä (ks. Hoyer & Saarikoski 2002), ja se sai virallisen aseman vuonna 2015, kun molemmat kotimaiset viittomakielet ja niitä käyttävien oikeudet kirjattiin viittomakielilakiin (Viittomakielilaki 359/2015). Tuoreen arvion mukaan sekä äidinkielisten viittojen että kieltä toisena kielenä käyttävien (kuulevien lasten, tulkkien ja muiden ammattilaisten) määräksi Suomessa arvioitiin noin 200 henkilöä (Andersson-Koski 2024: 232). Suuri osa äidinkielistä viittojista on vanhempaa väkeä, ja luonnollisten käyttöympäristöjen puuttuessa kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle on vaarantunut. (Salonen ym. 2022: 188.)

1.2 Variaatio ja muutos suomenruotsalaisessa viittomakielessä

Variaatio on luonnollisen kielen ominaisuus, ja kielenkäytön tavat ja muodot vaihtelevat kaikissa kielissä sen mukaan, kuka kieltä käyttää, missä tilanteessa ja kenelle viesti on suunnattu. Perinteisesti variaatiota on selitetty sosiolingvistisillä tekijöillä, kuten ikä, sukupuoli ja sosioekonominen asema. Myös puheenaihe, viestintätilanne ja sen edellyttämä rekisteri sekä viestin vastaanottaja vaikuttavat huomattavan paljon siihen, miten kieltä käytetään. (Johnston & Schembri 2012.) Uhanalaisissa kielissä esiintyy enemmän variaatiota kuin kielissä keskimäärin, ja eikä niissä yleensä ole mahdollista määritellä yleiskielistä muotoa (Olko & Sallabank 2021: 37). Uhanalaisissa kielissä myös muutokset tapahtuvat nopeammin kuin kielissä keskimäärin (Sallabank 2013: 6). Laaja variaatio on tyypillistä paitsi uhanalaisille kielille, myös viittomakielille. Viittomakielten kohdalla variaatiota selittävät edellä mainittujen tekijöiden lisäksi kouluaikainen kielipolitiikka, perhetausta (ovatko vanhemmat tai muut perheenjäseneet kuuroja vai kuulevia) sekä se, mitä kuurojenkoulua viittoja on käynyt. (Johnston & Schembri 2010: 20; Stamp ym. 2014: 1.) Variaatiota esiintyy niin viittomien

(leksikaalinen variaatio), viittoman rakenneosien (*morfologinen variaatio*) kuin kielipinkin tasolla (ks. esim. Johnston & Schembri 2010: 1, 25–26). Toisinaan variaatio saattaa olla myös merkki kielessä tapahtuvasta muutoksesta ja meneillään olevista *leksikaalistumisen* (ks. luku 2.7.) tai *kieliopillistumisen* (Johnston & Schembri 2010: 31–34) prosesseista. (Suomalaisen viittomakielen historiallisesta muutoksesta ks. myös Jantunen 2003.)

FSTS on uhanalainen, viitottu kieli, ja sen kielimuodot ovat hyvin vaihtelevia. Kieltä käyttävän yhteisön vaiheet ovat monin tavoin yhteydessä nykyiseen variaatioon. Kuten muidenkin viittomakielten kohdalla, Lindbergin (2020: 204) mukaan vain pienellä osalla ruotsinkielisistä kuuroista lapsista on kuurot vanhemmat ja kotoa saatu kielen malli. Porvoon koulu oli vuosina 1932–1993 Suomen ainoa ruotsinkielinen kuurojenkoulu ja kielen siirtymisen kannalta merkittävä käyttöympäristö, jossa nuoremmat oppilaat omaksuivat kielen vanhemmilta oppilailta (mt. 196). Porvoon koulun kielellisestä merkityksestä kertoo sekin, että suomenruotsalaista viittomakieltä pidettiin aluksi vain suomalaisen viittomakielen varianttina, nk. ”Porvoon viittomina” (Hoyer 2005). Tilanne, jossa kieli ei ole kielenhuollon tai standardoinnin kohteena, ruokkii omalta osaltaan variaation runsautta (Johnston 2003: 239; Johnston & Schembri 2010: 23; Hoyer 2010: 123–124.) Porvoon koulun suljettiin vuonna 1993, ja tämän seurauksena monet kuurojen lasten ruotsinkieliset perheet muuttivat Ruotsiin. Merkittävänä vetävänä tekijänä oli yhteinen kirjoitettu ruotsin kieli. Ruotsiin muuttaneilla ruotsalainen viittomakieli syrjäytti FSTS:n koulutuksen, ja osin myös arjen, kielenä. Suomeen jäi lähinnä vanhenevaa väkeä, ja ne lapset ja nuoret jotka jäivät, integroituivat osaksi suomenkielistä kuurojen yhteisöä. (Londen 2004: 137–138; Lindberg 2020: 209, 217.)

Monikielisyys on suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kohdalla arkipäivää. Kielikontaktien lähteenä ovat sekä muut viittomakielet (useimmiten suomalainen ja ruotsalainen viittomakieli) että vaihtelevassa määrin myös puhutut kielet (usein ruotsi ja suomi) kirjoitetussa muodossa. (Salonen ym. 2022: 195; Hoyer, Salonen & Wenman, tulossa.) Kielikontaktit luonnehtivat sekä FSTS:n alueellista variaatiota että sukupolvien välisiä eroja. Pohjanmaan rannikolla asuvilla on tiiviit kontaktit Ruotsiin ja ruotsalaiseen viittomakieleen, ja heidän kieltensä on saanut enemmän vaikutteita ruotsalaisesta viittomakielestä; Etelä-Suomessa taas kielikontaktit suomalaisen viittomakielen kanssa ovat tavallisia, ja tämä näkyy kielenkäytön muodoissa. (Hoyer 2013: 236.) Toisaalta nuoremman sukupolven (1970-luvulla ja sen jälkeen syntyneiden) kieli on saanut enemmän vaikutteita suomalaisesta viittomakielestä kuin vanhemman sukupolven kieli; kun taas vanhemman polven leksikkoon kuuluu enemmän viittomia, joita käytetään myös ruotsalaisessa viittomakielessä. Arjen kielikontaktit näkyvät myös yksilöllisenä vaihteluna esimerkiksi siten, että suomenkielisen huulion käyttö on yleisempää niillä, joilla on suomalaista viittomakieltä käyttävä

puoliso. (Hoyer 2013: 241–242.) *Morfologis-fonologinen variaatio* ilmenee suomenruotsalaisessa viittomakielessä esimerkiksi sormiaakkosten käytössä. Korpusaineistossa käytetään kolmenlaisia sormiaakkosia ja näiden yhdistelmiä: vanhoja aakkosia, joita on käytetty Suomessa ennen vuotta 1965, uusia (kansainvälisiä) aakkosia, jotka otettiin käyttöön 1965, sekä ruotsalaisen viittomakielen sormiaakkosia, jotka muistuttavat vanhoja suomalaisia aakkosia, mutta eroavat toisistaan esimerkiksi kirjainten G ja S osalta. (Hoyer ym. tulossa.)

Suomenruotsalaisen viittomakielen kohdalla variaation runsaus ja kielen muutokset eivät todennäköisesti selity pelkästään luonnollisella variaatiolla, vaan havaittavissa on myös merkkejä kielen rapautumisesta (Hoyer 2013: 241–242). Käytännössä on kuitenkin vaikea erottaa, mikä on kielikontaktien kautta myöhemmin tullutta ruotsalaisen viittomakielen ainesta ja mikä taas juontaa juurensa Malmin ajoille saakka tai onko kyse koodinvaihdosta kielille ominaisena kontakti-ilmiönä, muutoksesta vai kielen rapautumisesta (Hoyer 2013: 248).

1.3 Tutkimus osana kielen elvytystä

Suomenruotsalaisen viittomakielen kielen dokumentaatio ja tutkimus ovat kulkeneet rinnakkain kielitietoisuuden heräämisen, kielen tunnustamisen ja kielen elvytyksen kanssa. Ensimmäinen suomenruotsalaista viittomakieltä käsittelevä kielitieteellinen tutkimus oli vuonna 2000 julkaistu Karin Hoyerin maisterintutkielma (Hoyer 2000), joka käsitteli FSTS:n sukulaisuussuhteita ilmaisevia viittomia. Londenin väitöskirja (Londen 2004) puolestaan käsitteli suomenruotsalaisten kuurojen kieli- ja kouluvalintoja Porvoon koulun sulkemisen jälkeen. Hoyerin väitöskirjan (Hoyer 2012) aiheena oli kieliyhteisön osallisuus ja sen merkitys kielen dokumentaatiolle ja elvytykselle. Viimeaikaisia kielen rakennetta tarkastelevia tutkimuksia ovat Lena Wenmanin kandidaatintutkielma *“Tidslinje och tecknets rörelse”* (Wenman 2022), jossa hyödynnettiin ensimmäisen kerran FSTS-korpusta sekä Satu Siltalopin väitöskirja *“List Construction in Finland-Swedish Sign Language”* (Siltaloppi 2023). Siltaloppi tarkasteli listapojujen käyttöä FSTS:ssä, ja tutkimuksen aineistona olivat www.teckeneko.fi-sivustolla julkaistut Finlandssvenska teckenspråkiga -yhdistyksen videotiedotteet. Siltalopin mukaan (2023: 17–18) edellä mainittujen tutkimusten lisäksi on tehty useita FSTS:ään tai sitä käyttävään yhteisöön liittyviä opinnäytteitä ja kandidaatin- tai maisterintutkielmia. Niissä on tarkasteltu muun muassa FSTS:n ei-manuaalisia elementtejä), ei-dominoivan käden funktioita, kielen dokumentaatiota ja sen merkitystä kielen elvytykselle, korpusannotointia, yhteisön historiaa, kieli-identiteettiä, kielellistä saavutettavuutta sekä viittomakielen tulkkausta. Helsingin yliopistossa työskentelee parhaillaan kahta väitöskirjaa, joista toinen käsittelee kielen

elvytystä ja toinen nuorten suomenruotsalaisten viittomakielisten identiteettiä ja yhteiskunnallista toimijuutta. (mt.)

Suomenruotsalainen viittomakieli on viime vuosina valikoitunut yhä useammin tutkimuskohteeksi, mutta käyttöpohjainen kielen perusrakenteen kuvaus on vasta käynnistymässä. Hidasteina ovat olleet niin tutkimukseen soveltuvan aineiston niukkuus kuin haasteet sellaisten henkilöiden löytämisessä, joilla on sekä vahva suomenruotsalaisen viittomakielen taito että tarvittava akateeminen osaaminen. Toistaiseksi yksikään korpuksen parissa työskentelevistä ei ole suomenruotsalaista viittomakieltä äidinkielenään käyttävä, eikä korpustyön tukena juuri ole aiempaa tutkimusta kielen rakenteesta. Korpusannotoinnin edetessä onkin tehty tiivistä yhteistyötä sekä Kuurojen Liiton suomenruotsalaisen viittomakielen kielineuvonnan (Språkrådgivning) että kieltä käyttävän yhteisön kanssa. Tämä on toteutunut muun muassa järjestämällä säännöllisesti korpustyöpajoja, joissa on keskusteltu viittomista ja kerätty materiaalia korpustyön tueksi. (Salonen ym. 2022: 195–196.) Tilanteessa, jossa tutkimuksen tekijät ovat yhteisön ulkopuolelta, läsnä on väistämättä sellaisia kysymyksiä kuin kenellä on valta kieleen ja kuka määrittelee, mikä on suomenruotsalaista viittomakieltä (Hoyer 2013: 241–242). Yhteistyö on ollut paitsi välttämätöntä myös tutkimuseettinen lähtökohta: korpusaineiston viitot eivät ole vain informantteja, vaan ihmisiä joilla pitäisi säilyä omistajuus kieleen ja joita tulee kohdella yhteistyökumppaneina (ks. Maryniak, Majerska-Sznajder & Król 2021: 57). Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävä vähemmistö on heterogeeninen, ja siksi kukaan yksittäinen viittoja tai pieni ryhmä viittoja ei kuitenkaan edusta koko kieliyhteisöä (ks. Hochgesang & Palfreyman 2022: 159). Kaikilla kieltä (äidinkielenään) käyttävillä on oikeus tietää, kuka heidän kieltään tutkii ja millaisista lähtökohdista. Tämä toteutuu vain silloin, kun tutkimuksesta kerrotaan sillä kielellä ja sellaisessa rekisterissä, joka on tavalliselle kielen käyttäjälle ymmärrettävää. (Austin 2021: 202.)

2 VIITTOMATYYPIT

Suomenruotsalaisen viittomakielen viittomatyyppejä ei ole tutkittu, joten aihetta lähestytään yleisesti viittomakielten tutkimuksen ja suomalaisen viittomakielen tutkimuksen kautta. Viittomakielten rakenteessa on havaittu samankaltaisuuksia sekä sukukielten että ei-sukukielten kesken, joten on perusteltua olettaa, että esitetyt asiat ovat sovellettavissa myös suomenruotsalaiseen viittomakieleen.

Viittomalla tarkoitetaan tässä ”manuaalisesti ts. käsillä tuotettuja muodon ja merkityksen yhdistelmiä” (Jantunen 2018: 111). Viittomakielen leksikkoa eli viittomistoa voidaan jaotella ja luokitella eri tavoin, esimerkiksi merkityspohjaisesti (*sisältöviittomiin* ja *kieliopillisiin viittomiin*) tai viittomien kieliopillisen käyttäytymisen perusteella (*nominaaleihin* ja *verbaaleihin*) (Jantunen 2018: 116). Tämän tutkielman viitekehystenä on jaottelu *viittomatyyppeihin*, ja tarkastelun kohteena on viittomien *konventionaalisuusaste* eli se, kuinka vakiintunut tai vaihteleva viittoman muoto-merkityssuhde on. (Johnston 2012: 166; Jantunen 2018: 115; Hodge, Ferrara & Anible 2019: 35.) Luokittelu tapahtuu semioottisin kriteerein, eli kielellisten yksiköiden välityksellä tapahtuvaa merkitysten välittämistä tarkastellaan *kertomisena*, *osoittamisena* ja *näyttämisenä* (ks. Jantunen 2018: 116 ja Hodge ym. 2019: 35).

Jantunen (2018:115) kuvaa viittoman muoto-merkityssuhdetta jatkumona, jonka toisessa päässä on kielen hämärärajanen aines, eli *elemäiset* ja *tilanteisesti* tuotetut viittomat ja vastakkaisessa päässä taas ne viittomat, joilla on vahvasti *konventionaalinen* eli vakiintunut ja sopimukseen perustuva muoto-merkityssuhde (kuvio 1). Viittomat voidaan jaotella konventionaalisuusasteen perusteella kolmeen prototyypiseen luokkaan: *leksikaalisiin*, *osittain leksikaalisiin* ja *ei-leksikaalisiin* viittomiin (Johnston 2012: 156; Jantunen 2018: 115; Hodge ym. 2019: 35, 38). *Leksikaalisten viittomien* (luku 2.2.) muoto vaihtelee vain vähän, eli viittoman manuaaliset rakenneosat (*käsimuoto*, *liike*, *paikka* ja *orientaatio*) esiintyvät eri käyttöyhteyksissä melko samanlaisina. Tämä kielellinen muoto yhdistyy tiettyyn, sopimuksenvaraiseen merkitykseen, joka on ymmärrettävissä myös ilman kontekstia. *Osittain leksikaaliset viittomat* yhdistelevät

vakiintunutta, leksikaalista ainesta ja tilannesidonnaista merkitystä. Niiden muoto-merkityssuhde perustuu vain osittain konventioon, joten ne sijoittuvat kategorisuus-konventionaalisuusjatkumon keskivaiheille. (Johnston 2012: 167; Jantunen 2018: 111.)

Kuvio 1 Suomalaisen viittomakielen viittomat kategorisuus-konventionaalisuusjatkumolla (Jantunen 2018:111)

Jantunen (2018: 111–112) jaottelee osittain leksikaaliset viittomat kahteen pääluokkaan, *osoittaviin* ja *kuvaileviin* viittomiin, ja osoittavat viittomat edelleen *osoituksiin* ja *osoittaviin verbaaleihin*. Hodge ym. (2019: 36) puolestaan katsovat, että *osoitukset*, *osoittavat verbaalit* ja *kuvailevat viittomat* ovat keskenään samantasoisia alatyyppejä. Osittain leksikaalisista viittomista käsitellään tässä tutkielmassa tarkemmin ainoastaan osoituksia ja kuvailevia viittomia, sillä FSTS:n verbaalityypeistä ei toistaiseksi ole tutkimukseen perustuvaa tietoa (Hoyer ym. tulossa). Kolmas prototyypinen luokka leksikaalisten ja osittain leksikaalisten viittomien lisäksi on *ei-leksikaaliset* viittomat, jotka edustavat kielen hämärärajisinta ja vähiten konventionaalista ainesta, ja niiden merkitys on ymmärrettävissä vain tietyssä kielellisessä tai tilanteisessa kontekstissa (Johnston 2012: 167; Hodge ym. 2019: 36; Jantunen 2018: 113–114).

2.1 Leksikaaliset viittomat

Leksikaaliset viittomat ovat vakiintuneita muoto-merkityspareja, jotka ovat viittomakielen yksiköistä lähimpänä puhutun kielen sanoja. Ne voivat esiintyä itsenäisesti vapaiden morfeemien tapaan, ja niille on mahdollista määritellä perusmuoto. Leksikaaliset viittomat voivat olla alkuperältään niin kuvailevia viittomia, sormituksia tai osoituksia kuin eleitäkin, ja niillä on *kertomisen* lisäksi edelleen vaihtelevassa määrin myös *osoittamisen* ja *näyttämisen* ominaisuuksia.

Jantunen 2018: 111, 116; Ferrara ym. 2022: 4) Leksikaalisia viittomia yhdistää toistuvan käytön myötä kiteytyneet muoto, joka noudattaa kunkin viitotun kielen fonologisia sääntöjä, ja tähän muotoon yhdistyy melko tarkkarajainen, vahvasti konventionaalinen merkitys (Johnston & Schembri 1999: 136; Takkinen 2010: 102; Johnston 2012: 171). Leksikaalisuus on myös sikäli kielikohtainen ominaisuus, että muodoltaan identtinen viittoma saattaa olla yhdessä viittomakielessä leksikaalistunut, mutta toisessa ei (Johnston & Schembri 1999: 127). Leksikaalisissa viittomissa esiintyy allofonista vaihtelua, eli esimerkiksi käsimuoto tai orientaatio saatetaan tuottaa perusmuodosta poikkavalla tavalla ilman, että viittoman merkitys muuttuu (Johnston & Schembri 1999: 142).

Leksikaalisen viittoman rinnalla on tutkimuskirjallisuudessa käytetty karkeasti ottaen samansisältöisiä käsitteitä *lekseemi*, *kiinteä* viittoma tai *vakiintunut* viittoma (Johnston & Schembri 2010: 27; Jantunen 2003). Kuvassa 1 on esimerkki FSTS:n leksikaalisesta viittomasta. Viittoman (FLUGA (KÄRPÄNEN)) vakiintunutta muotoa voidaan kuvata seuraavasti: symmetrinen kahden käden viittoma, joka tuotetaan neutraalitulassa (*paikka*) *käsimuodolla* taipunut G; etusormet ovat toisen nivelen kohdalta ristikkäin, kämmenet osoittavat alaspäin (*orientaatio*) ja etusormet ojentuvat ja koukistuvat samanaikaisesti kun kädet liikkuvat neutraalitulassa eteenpäin (*liike*). Leksikaalisille viittomille ominaisesti tähän muotoon yhdistyy kontekstista riippumaton, konventioon perustuva merkitys 'kärpänen'. Vaikka viittoma on kuvailevaa alkuperää ja voidaan ajatella, että etusormet edustavat lentävän hyönteisen siipiä, viittoman muodosta ei voi suoraan päätellä, että se viittaa juuri *tiettyyn* hyönteislajiin.

Kuva 1 FSTS:n leksikaalinen viittoma FLUGA (KÄRPÄNEN) ¹.

¹ <https://finssl.signwiki.org/index.php/Fluga>

Leksikaalisiksi viittomiksi lasketaan myös *leksikaalistuneet sormitukset*, joita käsitellään alaluvussa 3.5.

2.2 Numeraalit

Numeraalit voidaan jakaa peruslukuihin, järjestyslukuihin ja inkorporoituneisiin numeraaliviittomiin eli *numeraalijohdoksiin*. Numeraalien muoto-merkityssuhde on vahvasti konventionaalinen, ja ne luokitellaan leksikaalisten viittomien alatyypiksi. (esim. Johnston & Schembri 1999 : 116 ; Johnston 2012 : 171). Siltaloppi (2023: 98) sivuaa listapoijuja käsittelevässä väitöskirjassaan lyhyesti myös numeraaleja. Siltalopin mukaan numerot tuotetaan FSTS :ssä pääsääntöisesti yhdellä kädellä, ja numeroilla 0–9 on oma käsimuotonsa. Myös kaksikäätiset, ikonisemmat numeroilmaukset ovat mahdollisia, jolloin ojennettujen sormien määrä kuvaa haluttua lukumäärää. (mt.)

Numeraalijohdoksissa numeroa ilmaiseva käsimuoto yhdistyy johonkin kantaan eli leksikaaliseen viittomaan, josta puuttuu käsimuotoa koskeva informaatio. (Johnston & Schembri 1999 : 121; Jantunen 2003 : 62.) Numeraalijohdosten muodostamista esiintyy eri viittomakielissä, leksikaaliset viittomat joihin numeraaleja inkorporoidaan, kuuluvat tiettyihin *semanttisiin luokkiin*, jotka ilmaisevat esimerkiksi tunteja, päiviä, viikkoja, rahayksiköitä tai koululuokkia. Kielten välillä on kuitenkin eroavaisuuksia siinä, mistä lukumäärää ilmaisevista käsimuodoista johdoksia on mahdollista muodostaa. (Jantunen 2003: 62; Sagara & Zeshan 2016: 9.) Esimerkiksi suomalaisessa viittomakielessä numeraalijohdosten muodostaminen on mahdollista lukumäärää 1–9 ilmaisevalla käsimuodolla, joista käsimuodot 1–8 ovat kaikkein produktiivisimpia (Jantunen 2003: 62, 65). Numeroa ilmaisevat käsimuodot esiintyvät myös osana listapoijurakenteita (ks. Siltaloppi 2023).

2.3 Kuvailevat viittomat

Kuvailevat viittomat ovat osittain leksikaalisia, vahvasti varioivia ja merkitykseltään lausemaisia yksiköitä. Ne sisältävät sekä *morfemaattista* että *elemäistä* ainesta, ja viittoman rakenneosista lähinnä käsimuoto voidaan tulkita morfeemiseksi yksiköksi. Kuvailevat viittomat käyttävät kolmiulotteista tilaa topografisesti, ja yhdellä viittomalla ja siihen valitulla rakenneosien (käsimuoto, paikka, orientaatio ja liike) yhdistelmällä on mahdollista ilmaista sekä referentin ominaisuuksia että (referentin itsensä tai siihen kohdistuvaa) toimintaa tai olemassaolon tapaa. Kuvailevat viittomat nojaavat vahvasti *ikonisuuteen*, eli niiden kielellinen muoto muistuttaa jollakin tavalla kohdetta,

johon se viittaa. (Takkinen 2010: 101; Johnston 2012: 186; Jantunen 2018: 112–113.) Kuvaileminen on viitotuille kielille tyypillistä, ja kuvailevien viittomien käytössä on havaittu yhteisiä piirteitä viittomakielten välillä (Ferrara ym. 2022: 27). Tutkimuskirjallisuudessa kuvaileviin viittomiin on viitattu myös esimerkiksi *produktiivisina viittomina*, *klassifikaattoreina* sekä *polysynteettisinä* tai *polymorfeemisina viittomina*. Käytetyt käsitteet ovat teoreettisesti latautuneita eikä niiden välinen vastaavuus ole täydellistä, mutta niillä on joka tapauksessa viitattu samaan kielelliseen ilmiöön (ks. Hoffrén 2019: 6.)

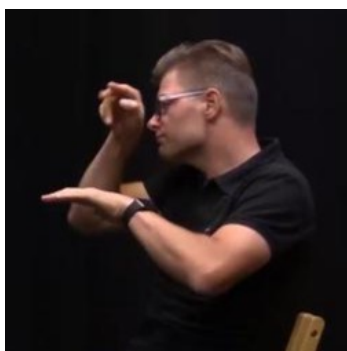
Takkinen ym. (2018: 2) jakaa kuvailevat viittomat käsimuodon perusteella kolmeen alatyyppiin, joita ovat *kokonainen kohde*, *käsittely* sekä *koko ja muoto* (ks. myös Jantunen 2018: 113). *Kokonaista kohdetta* kuvailevilla viittomilla ilmaistaan esimerkiksi ihmisen tai ajoneuvon liikkumista (Takkinen 2010: 105–106; Johnston & Schembri 2007: 169–170). *Koon ja muodon* kuvailussa tavallisimmat käsimuodot ovat B sormet taipuneina, C ja etusormi G. Tämän alatyypin sisällä erotellaan vielä kokoa ja muotoa kuvaavat ja kokoa ja muotoa piirtävät viittomat (Jantunen 2003: 73). *Käsittelyssä* viittoman käsimuoto kuvaa esineeseen tarttumista tai sen kädessä pitämistä, käsittelyä tai koskettamista. Suomalaisen viittomakielen korpustyössä Takkisen käsimuotoluokitusta on täydennetty aineistoesiintymien ja Auslanin korpustyön perusteella vielä kahdella alatyypillä, jotka ovat *abstraktinen kiintopiste* sekä *aika ja paikka* (Salonen ym. 2018: 16; Hoffrén 2019: 9). Kuvassa 2 on esimerkki kokoa ja muotoa kuvailevasta viittomasta, jonka tilanteinen merkitys on ”leveä kravatti”. Käsimuoto ja liike kuvaavat jotakin leveää ja pitkänomaista, joka roikkuu kaulassa. Viittoma esiintyy osana konstruoidun toiminnan jaksoa, jossa viittoja edustaa inhimillistä referenttiä (pomo), mikä käy ilmi pään ja ei-dominoivan käden asennosta sekä viittojan ilmeestä.

Kuva 2 Kokoa ja muotoa kuvaava viittoma, joka esiintyy osana konstruoidun toiminnan jaksoa.²

² kuva korpusaineistosta

Viittomakieliselle kuvailulle on tyypillistä, että mahdollisia vaihtoehtoja on useita, ja viittoja valitsee niistä tilanteeseen ja tarkoitukseen sopivimman. Kuvailevan viittoman valinta näyttäisi olevan yhteydessä esimerkiksi sellaisiin muuttujiin kuin aihepiiri, kuvattavan referentin ominaisuudet ja viittojan ikä. Lisäksi on havaittu, että kuvailuun valikoituvat käsimuodot noudattavat kielikohtaisia preferenssejä, ja tämä on iältään nuorissa viittomakielissä yksi ensimmäisiä kielen osa-alueita, joissa tapahtuu vakiintumista. (Nyst ym. 2021: 578–579.) Kuvailevassa viittomisessa molemmat kädet osallistuvat usein viittomiseen (Johnston & Schembri 1999: 196). Kaksikäteisessä kuvailussa on mahdollista, että toinen käsi tuottaa toista alatyyppeä edustavan kuvaillevan viittoman (esimerkiksi käsittely tai kokonainen kohde) samaan aikaan kun toinen (ei-dominoiva) käsi toimii esimerkiksi *abstraktina kiintopisteenä*. Kuvassa 3 on esimerkki tällaisesta kaksikäteisestä kuvailusta.

Kuva 3 Esimerkki kaksikäteisestä kuvailusta.³

2.4 Osoitukset

Osoituksia käytetään sekä viitotuissa kielissä että osana puhuttujen kielten viestintää. Tässä käsitellään pelkästään *manuaalisia* eli käsillä tuotettuja osoituksia, mutta osoittaminen on mahdollista myös katseella ja muilla kehon osilla. (ks. Ferrara ym. 2022: 8 ;.) Osoittamisen tehtävänä on suunnata keskustelukumppanin huomio johonkin kohteeseen, joka voi olla joko *konkreettinen* tai *käsitteellinen* (Siltaloppi 2023 : 35). Prototyypin osoitus tapahtuu ojennetulla etusormella, mutta myös koko kädellä osoittaminen on viittomakielissä yleistä. Osoituksilla ei yleensä ole perusmuotoa, joka kantaisi tiettyä kontekstista riippumatonta merkitystä lukuun ottamatta yksikön 1. ja 2. persoonan osoituksia. (Johnston & Schembri 1999 : 139.) Kuvassa 4 on esimerkki prototyypisistä ojennetulla etusormella tehtävistä osoituksesta, jonka kieliopillista funktiota ei ole tarkemmin määritelty.

³ kuva korpusaineistosta

Viittomakielissä osoitukset ovat yksi yleisimmistä viittomatyypeistä, ja niillä on myös kieliopillisia tehtäviä. Osoitukset voidaankin jaotella niiden kieliopillisen käyttäytymisen perusteella (pro)nominaalisiin, tarkentaviin, lokatiivisiin, possessiivisiin ja refleksiivisiin osoituksiin. *Pronominaaliset* osoitukset ilmaisevat yksikön 1., 2. ja 3:tta persoonaa, *lokatiiviset* paikantavat referenttejä viittomatilaan tai viittaavat niihin ja *possessiiviset* osoitukset ilmaisevat omistajuutta. (esim. Fenlon ym. 2014: 189, 192.) Kuvailevien viittomien tapaan myös osoitukset ovat *osittain leksikaalisia* viittomia, jotka yhdistelevät konventionaalista ja tilanteista merkitystä. Esimerkiksi possessiivisen osoituksen EGEN(OMA) konventionaalinen merkitys viittaa omistajuuteen mutta se, kenen tai keiden omistajuudesta puhutaan, riippuu viittojan kämmenen osoittamasta suunnasta ja rakentuu suhteessa viittomatilaan aiemmin paikannettuihin referentteihin.

Kuva 4 Esimerkki prototyyppisestä osoituksesta. ⁴

2.5 Eleet

Eleet ovat viittomakielen hämärärajasinta ja epäkonventionaalista ainesta, ja niiden merkitys on ymmärrettävissä vain tietyssä kielellisessä tai tilanteisessa kontekstissa (Johnston 2012 : 166 ; Jantunen 2018: 113-114). Eleen määritelmäkin on jossain määrin hämärärajasinen ja toisinaan eleet määritellään negatiivisesti eli sen perusteella, mitä ne *eivät* ole : jos jokin ei ole kuvaileva viittoma tai muu tunnistettava viittoma, kyseessä on ele (Hoyer ym. tulossa). Viittomatyypin sisällä esiintyy runsaasti variaatiota, ja eleiksi voidaan tulkita niin vakiintuneet, kulttuurisidonnaiset eleet eli embleemit kuin elehdintä ja ns. pantomiimiset viittomatkin (Fenlon ym. 2014 : 192). Kuten kuvailevissa viittomissa, myös eleiden käytössä ja konstruoidun toiminnan tuottamisessa on modaliteettikohtaisia, viittomakielille yhteisiä piirteitä (Ferrara 2022:

⁴ kuva korpusaineistosta

27). Eleillä voi viittomakielissä olla monenlaisia, myös kieliopillisia tai diskurssia sääteleviä tehtäviä (Johnston 2012 : 166) Eleet esiintyvät usein osana *konstruoitua toimintaa*, jossa viittoja *esittää* tai *näyttää* oman tulkintansa pohjalta kuvaamansa hahmon ajatuksia, toimintaa tai ilmaisua) (Jantunen 2018: 116; konstruoidun toiminnan ja eleiden suhteesta suomalaisessa viittomakielessä ks. myös Hoffrén 2019). Kuvassa 5 on esimerkki tilanteisesta eleestä, joka esiintyy osana *konstruoitua toimintaa*. Viittoja edustaa ei-inhimillistä, elollista referenttiä (koira). Viittojan kädet edustavat koiran tassuja, ja katse suuntautuu näkymättömään surrogaattiin, joka on kontekstin perusteella tulkittavissa (purkissa olevaksi) sammakoksi.

Kuva 5 Esimerkki tilanteisesta eleestä. ⁵

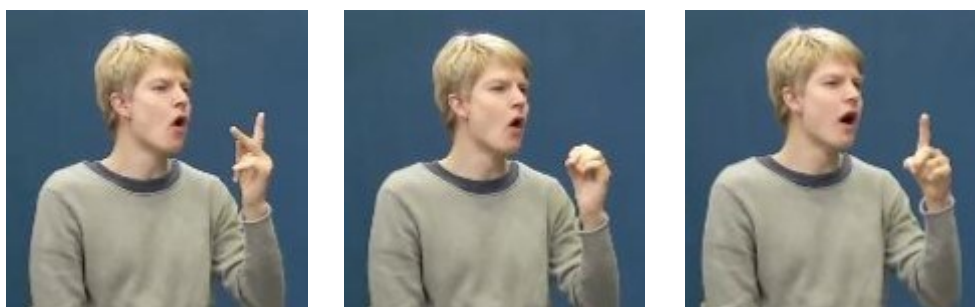
2.6 Sormitus

Sormittaminen on viittomakielille tyypillinen kielikontakti-ilmiö, jolla viitataan puhutun kielen sanoihin. Jokaista aakkosten kirjainta vastaa tietty käsimuoto (sormiaakkonen), ja kirjaimet tuotetaan sekventiaalisesti sanan kirjoitusasuun mukaillen. Sormittamista käytetään usein tilanteisena viestintästrategiana tilanteessa, jossa 1) käsitteelle ei ole vakiintunutta viittomaa (esim. henkilöiden nimet) 2) käsite ei ole viestinnän toiselle osapuolelle tuttu tai 3) jos halutaan erityisesti painottaa käsitteen *muotoa* eikä sen merkitystä. (Jantunen 2003 : 80–81.) Sormittamista voidaan käyttää myös referentiaalisesti, eli viittaamaan johonkin jo esiteltyyn hahmoon (Ferrara ym. 2022 : 6). Osa sormituksista sulautuu toistuvan käytön ja *fonologisten prosessien* seurauksena viittomamaiseksi kokonaisuudeksi ja vakiintuu osaksi kieltä. Tällöin kyse ei enää ole kielten välisestä lainaamisesta, vaan tällaiset *leksikaalistuneet sormitukset* voidaan luokitella leksikaalisiksi viittomiksi. (Johnston & Schembri 1999: 137; Johnston 2011: 185.) Suomenruotsalaisessa viittomakielessä leksikaalistuneet

⁵ kuva korpusaineistosta

sormitukset viittaavat sanojen ruotsinkieliseen kirjoitusasuun, esimerkiksi NU(NYT), UT(ULOS) ja Ö(SAARI) (Salonen ym., tulossa).

Sormiaakkosia esiintyy *sormiaakkosia sisältävissä viittomissa, kuten alkukirjainviittomissa*. Kuten leksikaalistuneet sormitukset, myös alkukirjainviittomat luokitellaan leksikaalistuneiksi viittomiksi, sillä niille on määriteltävissä perusmuoto ja ne viittaavat johonkin käsitteeseen, eivätkä kirjaimeen tai kirjainten jonoon (Jantunen 2003: 80-81). On havaittu, että lyhyillä sanoilla on suurempi leksikaalistumispotentiaali kuin pidemmällä sanoilla. Tähän on todennäköisesti kaksi syytä: ensinnäkin, lyhyiden sanojen sekventiaalinen tuottaminen on melko vaivatonta eikä juurikaan riko viitotun kielen rytmiä ja toiseksi, kielten välinen lainaaminen ilmiönä kohdistuu tyypillisesti usein käytettyihin sanoihin, jotka ovat yleensä melko lyhyitä. (Börstell ym. 2016: 165-167; Fenlon ym. 2014: 192.) Kuvassa 6 on esimerkki sormituksesta, jossa viittoja tuottaa sekventiaalisesti ruotsinkielisen sanan 'kol' (hiili) kirjoitusasua vastaavat kirjainkäsimuodot (k, o ja l).

Kuva 6 Esimerkki sormituksesta. ⁶

2.7 Luokittelun hämärärajuudesta

Viittomatyypikategoriat eivät ole tarkkarajaisia, vaan niiden välille muodostuu monenlaisia rajapintoja. Aidoissa vuorovaikutustilanteissa viestintä ei koostu selkeärajaista (morfeemisista) yksiköistä, vaan osallistujat yhdistelevät erilaisia semioottisia strategioita (*kertominen, esittäminen ja näyttäminen*) käytössään olevia kielellisiä resursseja ja kehollisia tarjoumia kokonaisilmauksiksi. Kun viittojalla lisäksi on käytössään useita artikulaattoreita (kaksi kättä, kasvot, keho jne.), tämä mahdollistaa samanaikaisten merkitysten tuottamisen ja kerrostuneen ilmaisun. (Johnston 2012: 166; Jantunen 2018: 115; Ferrara & Hodge 2018.) Ilmaukset voivat olla hyvinkin yhteensulautuneita, ja joissakin tapauksissa jo pelkästään viittoman segmentointi on haastavaa. Toisinaan taas epäselvä tai modifioitu tuottaminen

⁶ kuva korpusaineistosta

hankaloittaa viittoman muodon tunnistamisesta – ja sen myötä sen luokittelua. Hoyerin ym. (tulossa) mukaan viittoma voidaan tuottaa modifioituna esimerkiksi siten, että toistoliike jää pois, kaksikäsinen viittoma tuotetaan yksikäsinenä tai viittomaa edeltävän tai sitä seuraavan viittoman piirteet vaikuttavat artikulaatioon ja käsimuoto poikkeaa viittoman perusmuodosta. Silloinkin, kun viittoman muoto on tunnistettava, mutta ei-prototyyppinen ja se sijoittuu kahden viittomatyypin rajalle, ja on ainakin jossain määrin tulkinnanvaraista, onko kyseessä esimerkiksi konstruoidun toiminnan osana tuotettu elemäinen viittoma vai käsittelyä ilmaiseva, kuvaileva viittoma. (Fenlon ym. 2014: 192.) Yksi esimerkki viittomatyypien rajapintaan sijoittuvasta ilmiöstä ovat embleemit eli kulttuurisidonnaiset eleet, kuten palm up -ele (HANDFLATA-UPP). Palm-up -elettä on tutkittu useissa viittomakielissä, ja sillä on McKeen ja Wallingfordin (2011: 214) mukaan sekä *eleen* että *viittoman* ominaisuuksia. Korpusten välillä on eroja siinä, onko palm up -ele annotoitu eleeksi vai leksikaaliseksi viittomaksi (Fenlon 2014 : 192 ; Jantunen 2018 : 114).

Kielen leksikko on jatkuvassa muutoksessa, eli viittomia muuntuu, jää pois käytöstä ja uusia syntyy (esim. Johnston & Schembri 2007: 124; suomalaisen viittomakielen historiallisesta muutoksesta ks. Jantunen 2003). Leksikaaliset viittomat voivat olla alkuperältään niin sormituksia, osoituksia, eleitä kuin kuvailevaa alkuperää olevia viittomia, joiden muodossa on nähtävissä visuaalinen samankaltaisuus sen asian tai esineen kanssa, johon ne viittaavat (Johnston & Schembri 1999). Näin ollen viittomatyypikään ei ole pysyvä ominaisuus, vaan luokittelu on tilanne- ja aikasidonnaista. Viittomatyypien tilanteisuuteen ja hämäärärajaisuuteen liittyvät olennaisesti *leksikaalistumisen* ja *de-leksikaalistumisen* käsitteet. Leksikaalistuminen on toistuvan käytön myötä tapahtuva prosessiluonteinen ilmiö, jossa siirtymä ei-leksikaalisesta osittain leksikaaliseksi ja siitä mahdollisesti edelleen leksikaaliseksi viittomaksi tapahtuu asteittain. Kuvailevaa alkuperää olevat viittomat sijoittuvat lähemmäs jatkumon ei-konventionaalista päätä, ja niitä on mahdollista modifioida siinä määrin, että ne palautuvat takaisin ei-leksikaaliseen muotoon eli *de-leksikaalistuvat*. Toisaalta ei-leksikaalinen tai osittain leksikaalinen viittoma saattaa kiteytyä tiettyssä viestintätilanteessa edustamaan jotakin sopimukseen perustuvaa merkitystä, joka ei ole pääteltävissä kontekstista tai viittoman muodosta. Tällöin on kyse *tilanteisesta leksikaalisuudesta*. Myös de-leksikaalistuminen voi olla tilanteista ja tilapäistä. Tällöin perusluonteeltaan leksikaalinen viittoma ja sen edustama vakiintunut muoto-merkityspari hajoaa tilapäisesti, ja siihen yhdistyy tilanteista ainesta. (Johnston & Schembri 2010: 28; Jantunen 2018: 114–115; Hodge ym. 2019: 39.)

Viittomien luokittelu konventionaalisuusasteen perusteella on monelta osin tulkinnanvaraista, ja teoreettisista viitekehyksestä tai painotuksesta riippuen voidaan päätyä erilaisiin ratkaisuihin. Fenlon (2014: 192) mainitsee *leksikaalistuneet sormitukset* (ks. luku 2.6.) esimerkkinä luokittelun käytännön haasteista: milloin sormitus on niin

siinä määrin kiteytynyt ja vakiintunut osaksi kieltä, että se on perusteltua luokitella leksikaaliseksi? Yksi mahdollisuus on, ettei sormituksia jaotella lainkaan leksikaalisiin ja ei-leksikaalisiin vaan ne muodostavat oman kategoriansa, kuten SSL-korpuksessa on tehty (Börstell 2012: 154). Olennaista on läpinäkyvyys siinä, millaisia periaatteita – on noudatettu (Hodge & Crasborn 2022 : 47-48). Toisaalta mitä enemmän kieltä tutkitaan ja sen rakenteesta tiedetään, sen perustellumpia valintoja on mahdollista tehdä myös viittomatyypin luokittelussa. Esimerkiksi Auslania on tutkittu pitkään käyttöpohjaisesti, ja Johnstonin (2012 : 169) mukaan esimerkiksi leksikaalisten viittomien luokittelusta on saavutettu korpustyössä kutakuinkin täysi yksimielisyys.

3 VIITTOMATYYPPIEN KORPUSTUTKIMUS

3.1 Johdatus korpusleksikografiaan

Tämän tutkielman aihepiiri on osa viittomakielten korpuslingvistiikkaa, tarkemmin korpusleksikografiaa eli viittomiston käyttöpohjaista tutkimusta. Viittomakielten korpuksset ovat multimedia-aineistoja, joissa yhdistyvät teknisesti korkealaatuinen videokuva ja siihen liitetyt annotaatiomerkinnot (Hodge & Crasborn 2022: 46). Yleisin monimediaisen aineiston annotaatioon käytetty ohjelma viittomakielten korpustutkimuksessa on ELAN⁷ (Börstell 2022: 91). *Annotoinnissa* tarkastelun kohteena ovat pääasiassa manuaaliset artikulaattorit eli viittojan kädet. Aineisto segmentoidaan viittomaesiintymiksi, ja jokaiselle esiintymälle määritellään alkamis- ja päättymiskohta sekä annetaan tunniste, ID-glossi. Lisäksi erotellaan toisistaan *viittomaesiintymä* ja ns. sanakirjamuoto eli *lemma*. (Lähes) samanmuotoiset viittomaesiintymät (mukaan lukien allofoninen vaihtelu) merkitään samalla ID-glossilla, ja ne kuuluvat samaan *lemmaan*. Viittomaesiintymät, joille on määritettävissä perusmuoto (ts. lemmat), tallennetaan ulkoiseen leksikaaliseen tietokantaan (ECV, external controlled vocabulary) joka toimii annotoinnin tukena ja sanastonhallinnan työkaluna. (Hodge & Crasborn 2022: 48, 58–59; 68.) Tällainen ulkoinen leksikaalinen tietokanta on esimerkiksi SignBank⁸, jota käytetään myös Jyväskylän yliopiston korpustutkimuksessa (Takkinen ym. 2020 ; Salonen ym. 2022 : 187).

Annotointi sisältää lähtökohtaisesti sekä *muodon* että *merkityksen* tarkastelua. Mitä yksityiskohtaisempi annotointi on kyseessä, sitä vahvemmin annotointi nojaa

⁷ <https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>

⁸ signbank.csc.fi

tiettyyn teoreettiseen viitekehykseen ja sen ohjaamaan tulkintaan. (Hodge & Crasborn 2022: 59; 63.)

Viitotun aineiston kerääminen ja annotointi on aikaavievää, mikä asettaa omat rajoituksensa sille, minkä kokoisia aineistoja on käytännössä mahdollista kerätä ja käsitellä, ja tämä heijastuu suoraan viitottujen korpusten kokoon (Hanke & Fenlon 2022: 21). Viittomakielten korpuksissa informanttien määrä on vaihdellut suomenruotsalaisen viittomakielen 12 viittojasta (Salonen ym. 2022: 189) saksalaisen viittomakielen yli 300 viittojan korpukseen (Fenlon ym. 2014: 191). Informanttien määrään vaikuttavat myös tutkimuksen resurssit, (kohdekielisen) väestön määrä kokonaisuudessaan sekä korpustutkimukselle määritellyt tavoitteet (Hanke & Fenlon 2022: 21). Börstell (2022: 99) esittää, että aineistojen koosta johtuen tähän mennessä tehdyn korpuspohjaisten tutkimusten tulokset ovat suuntaa antavia, eikä niiden pohjalta voi tehdä koko kieltä koskevia yleistyksiä. Fenlonin ym. (2014: 188) mukaan kuitenkin suhteellisen pienelläkin aineistolla on mahdollista saada luotettavia tuloksia, jos aineisto on laadukasta ja edustaa luonnollista kielenkäyttöä.

Annotoinnin yksityiskohtaisuus riippuu paitsi tutkimuksellisista intresseistä, myös käytettävissä olevista resursseista. Korpuksen perusannotoinnin tavoitteena on säilyttää sellainen yleisluontoisuus ja neutraalius, joka mahdollistaa aineiston käytön monenlaisten kielellisten piirteiden ja kieleen liittyvien ilmiöiden tutkimuksessa. (Börstell 2016: 154; Hodge & Crasborn 2022: 68–69.) Useimpiin viittomakielten korpuksiin on annotoitu keskeiset kieliopilliset ilmiöt, kuten kiello, toisto ja kysymys, mutta esimerkiksi *viittomaluokkia* (nominaalit, verbaalit jne.) ei useinkaan ole merkitty (Börstell 2012: 152).

3.2 Viittomatyypijakauma

Viittomatyypijakaumalla tarkoitetaan sitä, kuinka suuri suhteellinen osuus aineiston viittomaesiintymistä edustaa kutakin viittomatyyppejä. Viittomatyypijakauman tarkastelu edellyttää tietokone luettavaa aineistoa, josta on eroteltu *viittomaesiintymät* ja määritely kullekin esiintymälle *viittomatyyppejä*. Käytännössä tämä tarkoittaa korpusta, jolle on tehty perustason annotointi. Viittomatyypijakauman yhteydessä tarkastellaan usein myös *viittomajakaumaa* eli *leksikaalista frekvenssiä*. (Johnston 2012: 63–64; Börstell 2022: 63, 97.) Spontaanisti tai puolispontaanisti tuotettu kieliaineisto soveltuu parhaiten sekä viittomatyypijakauman että muun frekvenssitutkimuksen aineistoksi. (Fenlon ym. 2014: 188; Hanke & Fenlon 2022, 28.) Viittomatyypijakauman tutkimus luo pohjaa tarkemmalle kielen sanaston ja rakenteen tutkimukselle ja auttaa suuntaamaan sanakirjatyön ja viittomakielen opetuksen painopisteet vastaamaan luonnollista kielenkäyttöä. Tällainen ymmärrys kielessä ilmenevistä säännönmukaisuuksista

ohjaa kestäviin tutkimuskäytänteisiin ja toimii viitekehystenä, jota vasten tulkita vaikkapa psykolingvistiikan tai kieliopin tutkimuksen tuloksia tarkoituksenmukaisella tavalla. (Johnston 2012: 164; Börstell ym. 2016: 175.)

Börstellin (2022: 97) mukaan viittomatyypijakaumaa on tutkittu yleisellä tasolla neljässä viittomakielessä: Auslanissa (Johnston 2012), ASL:ssä (Morford & MacFarlane 2003), BSL:ssä (Fenlon ym. 2014) sekä SSL:ssä (Börstell, Hörberg & Östling 2022). Näistä Auslanin, BSL:n ja SSL:n aineistot edustavat moderneja, tietokoneluettavia korpuksia. Muilta osin nämäkin eroavat toisistaan niin koon, teknisten ominaisuuksien, käytettyjen luokittelujen kuin tekstityypinkin suhteen. BSL:n aineisto koostuu pelkästään keskustelusta, kun taas Auslanissa huomattavan suuri osuus aineistosta on elisitoituja narratiiveja. (Börstell 2016: 148; Fenlon 2014: 189.) Kaikissa neljässä tutkimuksessa on tarkasteltu leksikaalisia viittomia, osoituksia, kuvailevia viittomia/klassifikaattoreita, eleitä sekä sormitusta. ASL:n, SSL:n ja Auslan-korpuksissa *viittomanimet* on otettu mukanaan omana kategorianaan, ja BSL:ssä ja SSL:n aineistoissa myös *listapoijut*. (mt.) Taulukkoon 1 on koottu neljän viittomakielen (SSL⁹, ASL, Auslan ja BSL) viittomatyypijakauma koko aineistossa Fenlonin (2014: 189) ja Börstellin (2016: 159) pohjalta. Tutkimusten aineistot eivät ole yhdenmukaisia, joten esitetyt numeeriset arvot ovat karkeita yleistyksiä.

Taulukko 1 Viittomatyypijakauma SSL:ssä, ASL:ssä, Auslanissa ja BSL:ssä (Fenlonin ym. 2014 ja Börstellin ym. 2016:159 pohjalta).

Viittomatyyppi	SSL (n=44.786)	ASL (n=4.111)	Auslan (n=63.436)	BSL (n=23.823)
Leksikaaliset	68,3	73,1	65	60,3
Osoitukset	16,1	13,8	12,3	23
Kuvailevat / Klassifikaattorit	2,8	4,2	11	2,3
Elemäiset	3,4	0,2	6,5	8,9
Sormitus	4	6,4	5	3
Viittomanimet	2,5	2,3	0,2	n/a
Listapoijut	1,6	n/a	n/a	0,5
Muut	1,3	n/a	n/a	1,9

Kaikissa neljässä viittomakielessä suurin osa esiintymistä (noin 60–75 %) edustaa leksikaalisia viittomia. Leksikaalisten viittomien osuus on pienin BSL:ssä (60 %) ja suurin ASL:ssä (73 %). Seuraavaksi yleisin viittomatyyppi on kaikissa viittomakielissä osoitukset, joiden osuus vaihtelee Auslanin 12 prosentista BSL:n 23 prosenttiin.

⁹ SSL = ruotsalainen viittomakieli, ASL = amerikkalainen viittomakieli Auslan = australialainen viittomakieli ja BSL = brittiläinen viittomakieli

Auslanissa kuvailevien viittomien (tai klassifikaattorien) osuus on lähes yhtä suuri kuin osoitusten, kun taas SSL:ssä, ASL:ssä ja BSL:ssä kuvailevien viittomien osuus on alle 5 prosenttia. Börstellin (2016: 159) mukaan nämä erot selittyvät kuitenkin tekstityypillä. Auslanissa suurin osa aineistosta on tarinoita, ja kertovassa tekstityypissä kuvailevia viittomia esiintyy keskimääräistä enemmän. BSL-korpus taas koostuu pelkästään keskustelusta, mikä selittää luontevasti sekä kuvailevien viittomien keskimääräistä vähäisempää että osoitusten keskimääräistä suurempaa osuutta. (mt.) Eleiden ja sormituksen määrässä sen sijaan on huomattavasti enemmän vaihtelua kielten välillä. Eleiden osuus on pienimmillään ASL:ssä (0,2 %) ja suurimmillaan BSL:ssä (noin 9 %). SSL ja Auslan sijoittuvat melko tasaisesti näiden ääripäiden väliin. Sormituksen kohdalla tilanne on päinvastainen: sormittamisen osuus on ASL:ssä kaksinkertainen BSL:ään verrattuna.

Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että viittomatyypijakauma on useissa viittomakielissä samantyyppinen, kun taas viitottujen ja puhuttujen kielten välillä on havaittu jonkin verran modaliteettikohtaisia eroavaisuuksia. (Johnston 2012, 170; Börstell 2022: 97; Hodge & Crasborn 2022: 71.) Myös tekstityypin vaikutus viittomatyypijakaumaan on havaittu useissa viittomakielissä. (Börstell 2016: 159). Tekstityypin tai rekisterin lisäksi aiheella ja kielenkäyttötilanteella näyttäisi olevan vaikutusta siihen, millaiseksi aineiston viittomatyypijakauma muodostuu. Elisitoiduissa tarinoissa lähdeaineiston tyyppi heijastuu viittomatyypijakaumaan siten, että kirjoitetun tekstin pohjalta viitotussa tarinassa esiintyy todennäköisesti enemmän osoituksia kuin jos lähteenä on esimerkiksi kuvakirja. Jos taas lähde on ei-kielellinen, tarinassa liikutaan erilaisissa ympäristöissä ja siinä kerrotaan useista eri hahmoista, eleet ovat todennäköisesti runsaammin edustettuina. (Fenlon ym. 2014: 188; Hodge ym. 2019: 40; Börstell ym. 2016: 159.) Suomalaisen viittomakielen osalta havaittiin, että kuvailevia viittomia käytettiin kerronnassa enemmän kuin keskustelussa, ja yleisimmin esiintyvät alatyypit olivat kokonainen kohde ja käsittely (Takkinen ym. 2018: 4).

4 TYÖN AINEISTO JA MENETELMÄ

4.1 Suomenruotsalaisen viittomakielen korpus

Aineistona on osa Jyväskylän yliopiston keräämästä suomenruotsalaisen viittomakielen korpuksesta. Viittoja on yhteensä 12, ja he ovat iältään 28–89-vuotiaita. Informanteista seitsemän on miehiä ja viisi naisia. (Salonen ym. 2022: 189.) Korpusaineisto kokonaisuudessaan sisältää seitsemän kielellistä tehtävää: 1) esittäytyminen 2) keskustelu, jonka aiheena on työ tai harrastus 3) sarjakuvan viittominen 4) videon viittominen 5) kuvakirjan pohjalta viitottu tarina 6) keskustelu kuurojen kulttuuriin liittyvästä aiheesta ja 7) vapaa keskustelu (Salonen, Takkinen, Puupponen, Nieminen & Pippuri 2016: 180). Tämän tutkimuksen aineistona on korpuksen tehtävät 1–5 kaikilta kuu-delta viittojaparilta, eli 15.1.2024 mennessä perusannotoitu osa korpuksesta. Korpuksen tehtävät 1 ja 2 edustavat keskustelua ja tehtävät 3–5 tarinoita (mt.). Tehtävässä 5 puolet viittojista kertoo tarinan kuvakirjan pohjalta (joko *Snowman* tai *Frog, Where Are You?*) (Salonen ym. 2022: 189).

Aineisto koostuu 30 eaf-tiedostosta, ja siihen liitetyistä annotaatioista. Kuhunkin tiedostoon on tallennettu yhden viittojaparin yksi tehtäväosio, ja näin ollen keskustelun osuus on 12 eaf-tiedostoa ja tarinoiden 18 eaf-tiedostoa. (Salonen ym. 2022, 187–189). Kuvaustilanteen koordinoinnista vastasi natiivi suomenruotsalainen viittoja. Informanteilta pyydettiin kuvaustilanteessa kirjallinen suostumus aineiston käyttämiseen ja samalla kerättiin metadatas muun muassa viittojien kielihistoriasta, perhetaustasta ja iästä. Aineistoa säilytetään tällä hetkellä Jyväskylän yliopistossa, mutta se tullaan tallentamaan FIN-CLARIN Kielipankkiin pitkäaikaista säilytystä ja yleisölle julkaisemista varten. (mt.) Korpus annotaatio-ohjeineen on tarkoitus julkaista vuoden 2024 aikana, ja samassa yhteydessä tullaan julkaisemaan korpuksen liitetty Sign-Bank-tietokanta (Hoyer, henkilökohtainen tiedonanto).

Korpusaineisto soveltuu viittomatyypijakauman tarkasteltuun, sillä aineisto on valmiiksi annotoitu. Lisäksi aineiston keruu on dokumentoitu huolellisesti, videoaineisto on korkealaatuista ja lupa-asiat sekä aineiston säilyttämiseen liittyvät käytännölliset kysymykset on mietitty valmiiksi. Aineisto sisältää sekä tarinoita että keskustelua, mikä mahdollistaa viittomatyypijakauman vertailun tekstityyppien välillä. Tutkimuskysymysten valinnassa on lisäksi huomioitu se, mitä on tähän asti annotoidun korpusaineiston perusteella mahdollista ja tarkoituksenmukaista tutkia. Koska kyseessä on julkaistavaksi tarkoitettu aineisto, joka tallennetaan kielipankkiin, tämä tutkimus on myös toistettavissa myöhemmin.

4.2 Annotaatiokäytänteet

Korpusaineisto on annotoitu ELAN-ohjelmalla ¹⁰ ja sen annotoinnissa on noudatettu pääosin samoja annotointiperiaatteita kuin suomalaisen viittomakielen korpuksessa. Uutena kategoriana on lisätty kielikontakti-kategoria (språkkontakt, @sk), jonka avulla ilmaistaan relaatiot FSTS:n sekä suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen välillä. Annotoinnissa on huomioitu pääasiassa manuaaliset artikulaattorit, ja oikea ja vasen käsi on annotoitu omille riveilleen siten, että kaksikäiset viittomat on merkitty kummankin käden annotointiriville. Korpusaineistoon on lisätty myös ruotsinkielinen lausetason käänös, jossa on huomioitu sekä manuaalisesti että ei-manuaalisesti tuotettu kokonaisinformaatio. Annotointiperiaatteet ovat muotoutuneet ja tarkentuneet prosessin edetessä, ja myöhemmin julkaistavat annotaatiokäytänteet ovat työn alla. (Salonen ym. 2022, 192–193; Hoyer, Salonen & Wenman, tulossa.)

Viittomatyypit on merkitty aineistoon seuraavasti: Leksikaalisille viittomille ei ole omaa tunnustetta, pois lukien numeraalit, joiden tunnus on _num. Possessiiviset osoitukset ja refleksiiviset osoitukset on merkitty omilla tunnisteillaan, joka on possessiivisilla osoituksilla EGEN: ja refleksiivisillä osoituksilla SJÄLV:. Muut osoitukset on merkitty ylätasen tunnisteella PEK: ottamatta kantaa osoituksen kieliopilliseen kategoriaan (nominaalinen, lokatiivinen, tarkentava jne.), poikkeuksena minä-osoitus (PEK:jag) ja koko kädellä tehtävä osoitus (PEK:B). Kuvailevat viittomat (_at_) ja eleet (_gest) on merkitty kumpikin omilla tunnisteillaan, ja kuvailevat viittomat on annotoitu alatyypeittäin noudattaen seuraavaa luokittelua: 1) kokonainen kohde: viittomat, joiden käsimuoto kuvaa tarkoitetta kokonaisuudessaan (_at_ho) 2) käsittely: kuvailevat viittomat, joiden käsimuoto kuvaa kohteen käsittelyä (_at_gh) 3) kokoa ja muotoa kuvaavat tai piirtävät viittomat (_at_fs) 4) aikaa ja paikkaa ilmaisevat kuvailevat

¹⁰ <http://www.lat-mpi.eu/tools/elan/>

viittomat (_at_tp) ja 5) *abstraktinen kiintopiste* (_at_af). (Hoyer ym. tulossa). Viittomatyyppeiden annotaatiomerkinnot on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2 Viittomatyyppeiden annotaatiomerkinnot Hoyerin ym. (tulossa) pohjalta.

Viittomatyyppi	Tunnus	Esimerkki
Leksikaaliset viittomat	ei tunnusta	GRODA (SAMMAKKO) MISSTA-SIG (EREHTYÄ)
numeraalit	_num	TVÅ_num (KAKSI_num) ANDRA_num (TOINEN_num) TRE_VÅNING (KOLME-KERROS)
Kuvailevat viittomat	_at_	
kokonainen kohde	_at_ho	
käsittely	_at_gh	
koko ja muoto	_at_fs	
aika ja paikka	_at_tp	
Abstraktinen kiintopiste	_at_af	
Epäselvät tapaukset	_at_x	
Osoitukset	PEK:	
minä-osoitus	PEK:JAG	
koko käsi	PEK:B	
possessiiviset	EGEN:	
refleksiiviset	SJÄLV:	
Eleet	_gest	BLI-SKRÄMD_gest (SÄIKÄHTÄÄ_ele)
palm-up -ele		HANDFLATA-UPP_gest
Sormitus	_bokst	ö-k-e-n_bokst

4.3 Aineiston käsittely ja kvantitatiivinen analyysi

Aineiston 30 eaf-tiedostoa tallennettiin kahdeksi domainiksi, joista tarina-aineisto koostuu 18 tiedostosta ja keskustelu 12 eaf-tiedostosta. Haut pohjautuvat valmiisiin annotaatioihin, mutta hakuprosessin helpottamiseksi kunkin viittojan dominoivan käden annotoinnit kopioitiin uudelle riville toiminnolla "Copy Annotations from Tier to Tier" ja luotu rivi nimettiin kunkin viittojaparin vasemmanpuoleisilla viittojilla *ID_1_domhand* ja oikeanpuoleisilla viittojilla *ID_2_domhand*.

Yksi tämän tutkimuksen menetelmällisistä kysymyksistä liittyy kätisyteen. Informanteista yhdeksän on oikeakätisiä, kaksi vasenkätisiä ja yhdellä viittojalla kätisyys vaihtelee niin, ettei dominoivaa kättä ole mahdollista määrittää. Oikea- tai vasenkätisyydellä ei sinänsä näyttäisi olevan vaikutusta viittomatyypijakaumaan, mutta pienellä osalla viittojista kätisyys vaihtelee niin voimakkaasti, ettei dominoivaa kättä ole mahdollista määrittää (Johnston 2012: 72; Malaia ym. 2018: 100; kätisyydestä ks. Jantunen 2003: 45). Jos kummankin käden esiintymät huomioidaan eikä päällekkäisyyksiä karsita, kahden käden viittomat lasketaan mukaan kahdesti, ja jakauma vääristyy (vrt. Hodge & Crasborn 2022: 67–68). Toisaalta pelkästään dominoivan käden tarkastelu rajaa osan viittojista tarkastelun ulkopuolelle. Esimerkiksi Auslanin viittomatyypijakauman tutkimuksessa (Johnston 2012:17) päädyttiin tarkastelemaan vain dominoivan käden tuottamia viittomia, ja hakujoukoksi rajattiin *oikeakätiset viittojat* sillä perusteella, että haun rajaaminen dominoivan käden annotaatioihin yksinkertaistaa hakuprosessia huomattavasti, ja saadut tulokset ovat tällä menetelmällä luotettavampia. (mt.) Kahdentoista viittojan aineistossa tällainen rajausta ei kuitenkaan perusteltu. Molempikätiselle viittojalle luotiin annotointirivit ID_2_hand_1 ja ID_2_hand_2, joille kopioitiin vasemman ja oikean käden annotaatiot alustavaa tarkastelua varten. (ID_2 viittaa siihen, että kyse on viittojaparin oikeanpuoleisesta viittojasta.)

Viittomatyypien osuudet selvitettiin tekemällä kohdennettuja ELAN-hakuja. Hakutyypinä oli Structured search multiple EAF ja Single layer search Hakutermeinä käytettiin viittomatyypikohtaisia annotaatiomerkinä, jotka on esitetty taulukossa 2. Kaikki viittomaesiintymät selvitettiin hakuehdolla *case sensitive regular expression* hakuterminä ".^*" (ks. Börstell 2022: 108). Jokainen haku tehtiin erikseen keskustelu- ja tarina-aineistoon, ja haut kohdistettiin annotaatoriveille ID_1_domhand (vasemmanpuoleiset viittojat) ja ID_2_domhand (oikeanpuoleiset viittojat) ID_2_hand_1 ja ID_2_hand_2 (molempikätinen viittoja). Kuviossa 2 on esimerkki hakutulospätkästä ELANissa: FSTS:n keskusteluaineiston (12 tiedostoa) kaikki viittomaesiintymät annotaatoriviltä ID_1_domhand., hakuehtoina on "case insensitive" "regular expression" wild card (.*) search (ks. Börstell 2022: 108).

TranscriptionName	Hit	Occurrences	TotalDuration	MinDuration	MaxDuration	AverageDuration	MedianDuration
CFINSL2015 027 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	3	2080	520	880	693,333	680
CFINSL2017 053 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	9	6240	240	1120	693,333	600
CFINSL2017 054 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	1	600	600	600	600	600
CFINSL2015 025 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	2	2400	1200	1200	1200	1200
CFINSL2017 053 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	29	20200	160	1480	696,552	680
CFINSL2017 054 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	3	1800	480	800	600	520
CFINSL2017 055 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf	at gh	1	560	560	560	560	560
CFINSL2015 025 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf		0	0	0	0	0	0
CFINSL2015 026 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf		0	0	0	0	0	0
CFINSL2017 055 01 TREDJE OMGA eNGEN.eaf		0	0	0	0	0	0
CFINSL2015 026 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf		0	0	0	0	0	0
CFINSL2015 027 02 TREDJE OMGA eNGEN.eaf		0	0	0	0	0	0

Kuvio 2 Hakutulospnäkmä ELAN-ohjelmasta.

Hakutulokset tallennettiin .csv-muodossa, ja niiden työstämistä jatkettiin Libre Office Spreadsheet -taulukkolaskentaohjelmassa. Analyysin kannalta olennainen on hakutulosten sarake Occurrences (esiintymät). Viittomaesiintymät taulukoitiin viittoja- ja tehtäväkohtaisesti, ja näiden arvojen avulla laskettiin viittomaesiintymien määrä tarinoissa ja keskustelussa erikseen, ja lopuksi koko aineistossa. Taulukossa 3 on esimerkki välitaulukosta, johon on koottu kunkin viittojaparin vasemmanpuoleisen viittojan (_ID_1) keskusteluaineistossa tuottamat *kuvailevien* viittomien esiintymät, jotka edustavat alatyyppejä *koko ja muoto* (_at_fs). Sarakkeiden nimet viittaavat korpuksen tehtävänumeroihin 1 ja 2.

Taulukko 3 Esimerkki välitaulukosta.

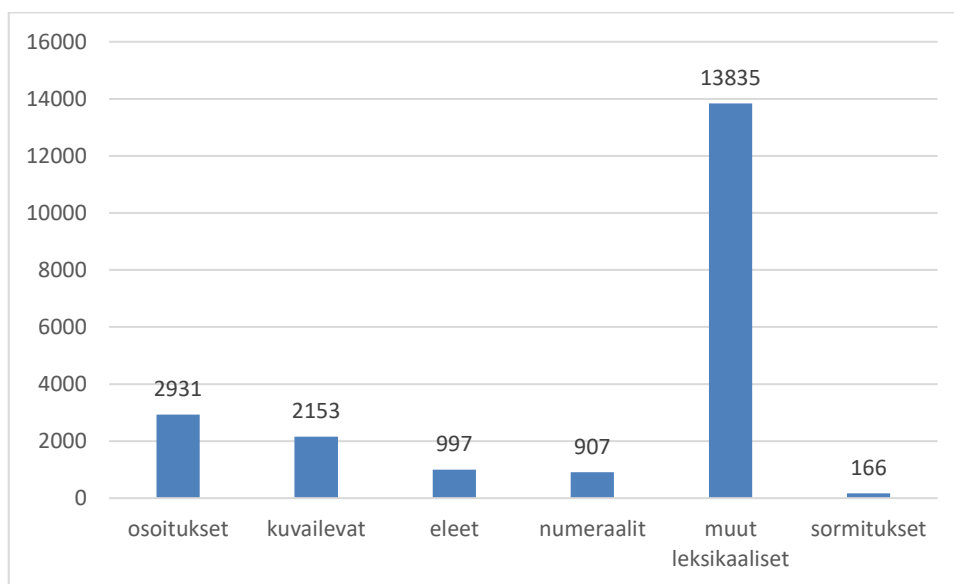
diskussion_ID_1_at_gh

Viittoja	Tehtävä		Yhteensä
	_01	_02	
_025_ID_1	0	2	2
_026_ID_1	0	0	0
_027_ID_1	3	0	3
_053_ID_1	9	29	38
_054_ID_1	1	3	4
_055_ID_1	0	1	1
Yhteensä	13	35	48

Kuvailevien viittomien alatyypin osuudet selvitettiin hakemalla yksitellen tyyppitunnuksella (_at_ho, _at_gh jne.), ja jakamalla kuvailevien viittomien kokonaismäärä alatyypikohtaisten esiintymien määrällä. Osoituksia haettiin kolmella hakuterminä: PEK: (kaikki PEK: -alkuiset esiintymät, mukaan lukien PEK:B ja PEK:jag), EGEN: ja SJÄLV:. Leksikaalisia viittomia ei ole annotoitu aineistoon omalla tunnistellaan, joten niiden osuus selvitettiin lopuksi vähentämällä tekstityyppi- tai viittoja-kohtaisesta kaikkien annotointien määrästä osittain leksikaalisten ja ei-leksikaalisten viittomatyyppien esiintymät eli kuvailevat viittomat, osoitukset, eleet ja sormitukset.

5 TULOKSET

Tämän maisterintutkielman tavoitteena oli selvittää aineiston viittomatyypijakauma 1) koko aineistossa, 2) tekstityypeittäin, keskustelussa ja tarinoissa ja 3) viittojakohtaisesti. Koko aineisto koostuu 20 989 viittomaesiintymästä, joista 12 522 edustaa keskustelua ja 8467 tarinoita. *Leksikaalisten viittomien* osuus koko aineistossa on tarkastelluista viittomatyypeistä selvästi suurin koostuen numeraaleista (907 esiintymää) ja muista leksikaalisista viittomista (13 835) esiintymää. Seuraavaksi eniten on *osoituksia* (2931 esiintymää) ja kolmanneksi eniten *kuvailevia* viittomia (2153 esiintymää). *Eleiden* osuus (997 esiintymää) on selvästi pienempi kuin osoitusten ja kuvailevien viittomien, mutta hieman suurempi kuin numeraalien. *Sormituksen* osuus on hyvin pieni (166 esiintymää). Koko aineiston viittomatyypijakauma on esitetty kuviossa 3.

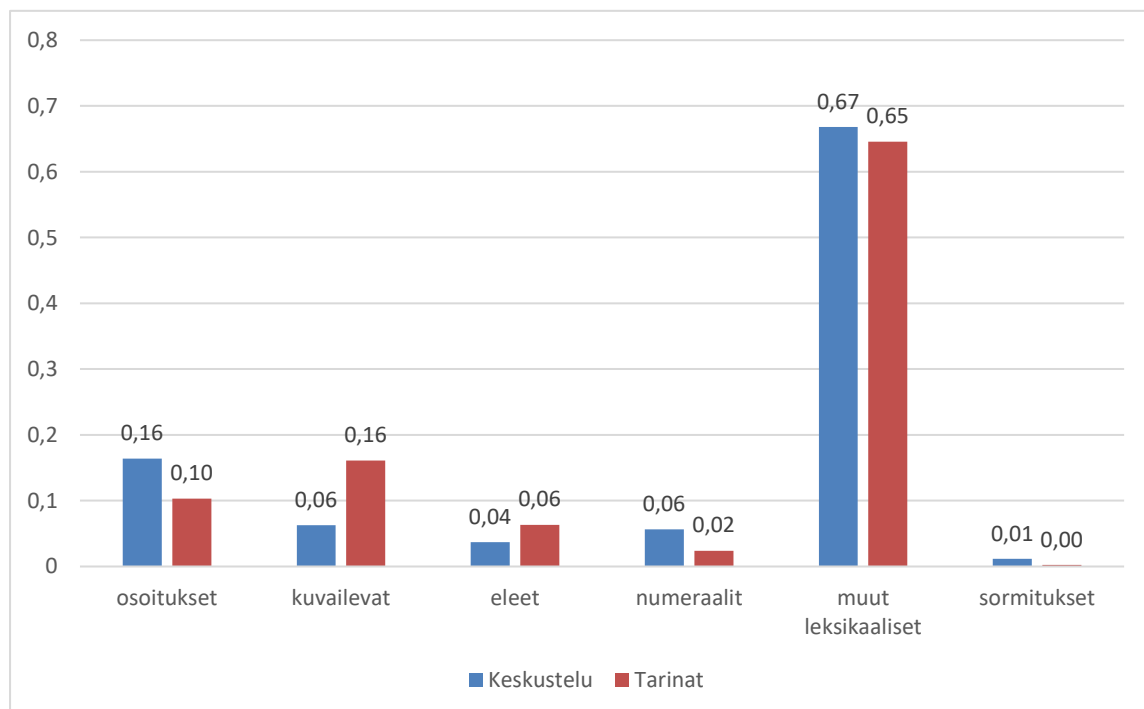

Kuvio 3 Koko aineiston viittomatyypijakauma (n=20 989).

5.1 Viittomatyypijakauma tarinoissa ja keskustelussa

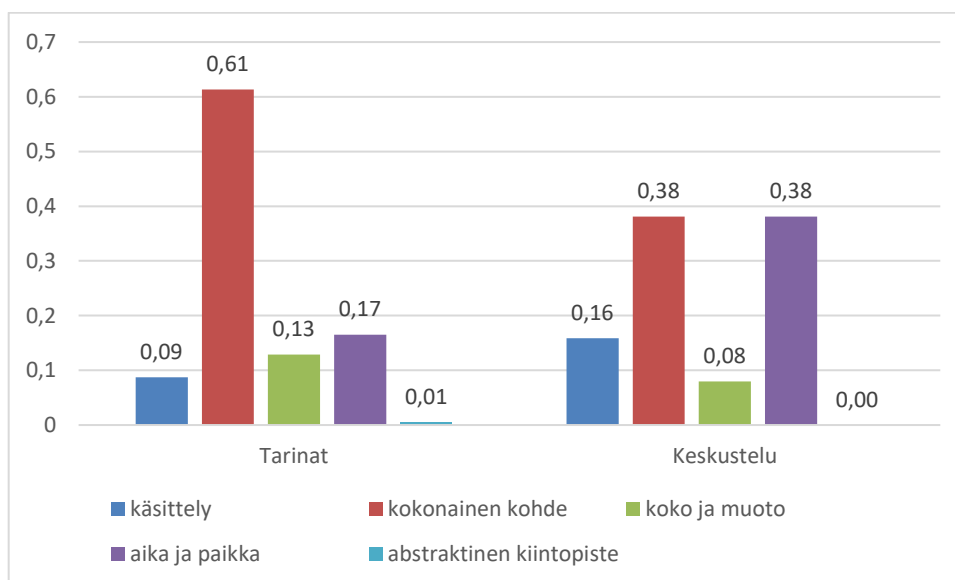
Keskusteluaineistossa yleisin viittomatyypipi on *leksikaaliset* viittomat (sisältäen numeraalit ja muut leksikaaliset viittomat), joiden osuus on yli 70 prosenttia kaikista viittomaesiintymistä. Toiseksi eniten esiintyy *osoituksia*, joiden osuus on yli kaksinkertainen *kuvaileviin* viittomiin verrattuna. *Eleiden* osuus on keskustelussa toiseksi pienin, noin puolet kuvailevien viittomien määrästä, ja *sormituksen* osuus selvästi pienin. Myös tarina-aineistossa *leksikaaliset* viittomat on selvästi yleisin viittomatyypipi. Suurin osa leksikaalisista viittomista on muita leksikaalisia viittomia kuin numeraaleja, joita esiintyy vain vähän. *Kuvailevia* viittomia sen sijaan esiintyy tarinoissa selvästi enemmän kuin osoituksia. *Eleiden* osuus on vain noin puolet osoitusten määrästä. *Sormituksen* osuus on tarinoissa hyvin pieni. Viittomatyypien suhteelliset osuudet tekstityypeittäin on esitetty kuviossa 4.

Aineiston perusteella voidaan todeta, että suurin osa viittomaesiintymistä on molemmissa tekstityypeissä leksikaalisia viittomia. Muiden leksikaalisten viittomien määrässä ei ole suurta eroa tekstityyppien välillä, mutta numeraalien osuus on keskustelussa selvästi suurempi kuin tarinoissa. Kuvailevia viittomia esiintyy tarinoissa huomattavasti enemmän kuin keskustelussa, kun taas keskustelussa osoitukset ovat yleisempiä. Sormituksen osuus on molemmissa tekstityypeissä kaikkein pienin, mutta tarinoissa sormituksia esiintyy vieläkin vähemmän kuin keskustelussa.

Kuvio 4 Viittomatyypien suhteelliset osuudet keskustelussa ja tarinoissa.

Kuvailevien viittomien alatyypijakaumasta voidaan todeta, että tarinoissa huomattavan suuri osuus kuvailevista viittomista edustaa alatyyppejä *kokonainen kohde*. Muita alatyyppejä on selvästi vähemmän, joista *aika ja paikka* on hieman enemmän edustettuna kuin koko ja muoto. Abstraktisen kiintopisteen osuus on selvästi pienin. Myös keskustelussa *kokonainen kohde* ja *aika ja paikka* ovat yleisimmät kuvailevien viittomien alatyypit ja niitä esiintyy aineistossa yhtä paljon. Seuraavaksi eniten esiintyy alatyyppejä *käsittely* ja *koko ja muoto*. Alatyyppejä *abstraktinen kiintopiste* ei esiinny keskustelussa lainkaan. Kuviossa 5 on esitetty kuvailevien viittomien alatyypijakaumat (keskustelussa n=302 ja tarinoissa n=551). Epäselviä tapauksia (*_at_x*) ei esiinny kummassakaan tarkastelluista tekstityypeistä, joten tätä kategoriala ei ole otettu mukaan vertailuun.

Kuvio 5 Kuvailevien viittomien alatyyppeiden suhteelliset osuudet tekstityypeittäin.

Voidaan havaita, että tarinoissa *kokonainen kohde* on selvästi enemmän edustettuna kuin keskustelussa. Keskustelussa puolestaan alatyypijakauma on tasaisempi. Alatyyppejä *aika ja paikka* taas esiintyy keskustelussa selvästi enemmän kuin tarinoissa. *Käsittely* on keskustelussa enemmän edustettuna kuin tarinoissa. *Abstraktinen kiintopiste* on selvästi harvinaisin, sitä ei esiinny keskustelussa lainkaan ja tarinoissakin hyvin vähän.

5.2 Viittojakohtainen viittomatyypijakauma

Kuviossa 6 on esitetty viittojakohtaiset viittomatyypijakaumat keskustelussa ja tarinoissa.

Kuvio 6 Viittojakohtainen viittomatyypijakauma keskustelussa ja tarinoissa.

Keskusteluaineistossa *leksikaaliset viittomat* (muut leksikaaliset + numeraalit) on yleisin viittomatyypipi kaikilla kahdellatoista viittojalla. Niiden osuus vaihtelee kuitenkin huomattavasti viittojen välillä, ollen pienimmillään vain reilu puolet (viittoja 7) ja suurimmillaan (viittojat 1, 11 ja 12) yli 80 prosenttia kaikista viittomaesiintymistä. *Osoitukset* ovat keskustelussa toiseksi yleisin viittomatyypipi kaikilla paitsi kahdella viittojalla (10 ja 12). *Kuvailevien viittomien* ja *eleiden* osuudessa sen sijaan on huomattavaa yksilöllistä vaihtelua. Viittojilla 7, 10 ja 12 kuvailevien viittomien osuus on selvästi

suurempi kuin eleiden, kun taas viittojilla 2, 6, 8 ja 11 eleitä esiintyy selvästi enemmän kuin kuvailevia viittomia. Noin puolella viittojista eleitä ja kuvailevia viittomia esiintyy keskustelussa yhtä paljon. Numeraaleja esiintyy kaikilla viittojilla tässä tekstityypissä, mutta niiden osuudessa on suurta vaihtelua. Suurimmillaan numeraalien osuus on yli kymmenesosa kaikista viittomaesiintymistä (viittoja 9), kun taas pienimmillään numeraalien osuus on alle viiden prosentin luokkaa (viittojat 2, 6 ja 12). *Sormittamista* ei kahdella viittojalla (2 ja 8) esiinny keskustelussa lainkaan, ja sormittamisen osuus on muilla informanteilla vähäinen

Tarinoissa *leksikaaliset viittomat* on yleisin viittomatyyppejä kaikilla kahdellatoista viittojalla. Suurimmalla osalla viittojista *kuvailevia viittomia* esiintyy tarinoissa enemmän kuin osoituksia, ja ne ovat toiseksi yleisin viittomatyyppejä tässä tekstityypissä. Poikkeuksen muodostavat viittojat 7, 8 ja 9, joilla osoitusten osuus on suurempi kuin kuvailevien viittomien. Puolella informanteista osoituksia esiintyy tarinoissa kuin enemmän kuin eleitä, kun taas kolmella viittojalla osoituksia ei esiinny tarinoissa lainkaan. *Eleitä* esiintyy hieman yli puolella viittojista enemmän kuin osoituksia, paitsi viittojilla 8, 9 ja 11, joilla eleiden osuus on suurempi. *Sormittamista* esiintyy tarina-aineistossa vain kolmella viittojalla, ja heilläkin sen osuus on vähäinen.

6 POHDINTA

Viittomatyypijakaumasta suomenruotsalaisen viittomakielen korpusaineistossa voidaan tämän tutkielman perusteella todeta seuraavaa:

1. Leksikaaliset viittomat ovat yleisin viittomatyyppi kaikilla viittojilla molemmissa tekstityypeissä.
2. Kuvailevien viittomien käyttö on yleisempää tarinoissa kuin keskustelussa.
3. Osoitusten käyttö on yleisempää keskustelussa kuin tarinoissa.
4. Viittomatyypijakaumassa on huomattavaa viittojakohtaista vaihtelua.

Tämän tutkimuksen päätulokset ovat yhteneviä aiempien, alaluvussa 3.2 esiteltyjen viittomatyypijakaumaa tarkastelleiden tutkimusten kanssa. Ensinnäkin, myös suomenruotsalaisessa viittomakielessä suurin osa viittomaesiintymistä on leksikaalisia viittomia. Leksikaaliset viittomat on viittomatyypinä vähemmän hämärärajainen ja helpommin määritettävissä kuin esimerkiksi eleet tai kuvailevat viittomat ja niiden voisi ajatella edustavan kielen ”omaa ainesta” (ks. esim. Johnston & Schembri 1999: 136; Johnston 2012: 169). Suomenruotsalaisen viittomakielen tilanteessa voisi ajatella, että leksikaalisten viittomien määrä olisi keskimääräistä pienempi. Näin ei kuitenkaan tämän aineiston perusteella ole. On mahdollista, että ainakin osa leksikaalisista viittomista on suomalaisen tai ruotsalaisen viittomakielen vaikutusta. Toisaalta leksikaalisten viittomien huomattavan korkea osuus saattaa olla yhteydessä siihen, että vaikka FSTS on uhanalainen kieli, sillä on suhteellisen pitkä historia, jonka aikana kielen leksikossa on ehtinyt tapahtua vakiintumista.

Tekstityyppi näyttäisi olevan yhteydessä kuvailevien viittomien ja osoitusten määrän samalla tavoin kuin muissakin viittomakielissä, eli kuvailevien viittomien osuus on tarinoissa suurempi kuin keskustelussa ja toisaalta osoittavien viittomien käyttö on yleisempää keskustelussa kuin tarinoissa. Eleiden määrässä sen sijaan on suhteellisen paljon vaihtelua korpusten välillä. Tämän tutkielman aineistossa eleitä esiintyy tarinoissa enemmän kuin keskustelussa, mikä on loogista sen perusteella,

mitä tiedämme konstruoidun toiminnan ja eleiden suhteesta. Yleisellä tasolla hajonta saattaa kertoa siitä, että eleet on kategoriana varsin hämärärajanen ja korpusten välillä on eroja siinä, millaiset kielen yksiköt luokitellaan eleeksi. FSTS:ssä eleistä selvästi yleisin näyttäisi olevan HANDFLATA-UPP eli palm up -ele, jota esiintyi kaikilla viittojilla sekä tarinoissa että keskustelussa ja joka näyttäisi muodostavan huomattavan suuren osan kaikista elemäisten viittomien esiintymistä tämän tutkielman aineistossa. Jo yksittäisen usein esiintyvän viittoman luokittelu toiseen viittomatyyppiin (esim. palm up -eleen luokittelu eleen sijaan leksikaaliseksi viittomaksi viittomaksi) saattaisi muuttaa aineiston viittomatyypijakaumaa.

Tämä tutkielma käsittelee pääasiallisesti viittomatyypijakaumaa, mutta aineistohakujen ja analyysin edetessä tein joitakin laadullisia huomioita, jotka ovat tulosten tulkinnan kannalta kiinnostavia. Osoituksista frekventeimpiä olivat etusormiosoitukset (PEK:), joista huomattavan suuri osa vaikuttaisi olevan minä-osoituksia (PEK-jag). Minä-osoituksia ei kaikilla viittojilla kuitenkaan esiinny lainkaan – ei edes keskusteluaineiston tehtävässä 1, jonka aiheena on esittäytyminen. On mahdollista, että osa näistä osoituksista on tuotettu ei-dominoivalla kädellä, ja ne ovat tästä syystä rajautuneet hakujen ulkopuolelle.

Kuvailevista viittomista voidaan havaita, että yleisimmät kuvailevien viittomien alatyypit FSTS-aineistossa ovat sekä keskustelussa että tarinoissa *kokonainen kohde ja aika ja paikka*. Kokonainen kohde oli yleinen myös Takkisen ym. tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin kuvailevien viittomien alatyyppejä suomalaisen viittomakielen kertomusaineistossa. Takkisen ym. tuloksissa toinen yleisimmistä viittomatyypeistä oli kuitenkin käsittely. Kuvailevien viittomien alatyyppejä *epäselvät tapaukset* ei esiintynyt tämän tutkielman aineistossa kertaakaan. Hoyerin (henkilökohtainen tiedonanto 14.5.) mukaan epäselvät kuvailevat viittomat on FSTS-korpuksessa käytännössä annotoitu eleiksi, mikä selittää tämän havainnon. Alatyypin *abstrakti kiintopiste* esiintymiä oli koko aineiston tasolla tarkasteltunakin hyvin vähän. Kyseessä näyttäisi olevan harvinaisen alatyypin, mutta tulokseen saattaa vaikuttaa myös se, että tarkastelun kohteena ovat vain dominoivan käden annotaatiot. Haun laajentaminen testimielessä koko aineistoa koskevaksi kasvatti esiintymien määrää huomattavasti. Abstrakti kiintopiste näyttäisikin esiintyvän usein osana kahden käden ilmauksia, joissa dominoiva käsi tuottaa samanaikaisesti jonkin toisen kuvailevan viittoman (esim. *kokonainen kohde* tai *käsittely*) ja ei-dominoiva käsi toimii abstraktina kiintopisteenä.

Tehtäväkohtaista viittomatyypijakaumaa ei tässä tutkimuksessa varsinaisesti tarkasteltu, mutta välitaulukointivaiheessa havaitsin, että tehtäväkohtainen viittomatyypien esiintyvyys vaihteli huomattavasti myös saman viittojan ja tekstityypin sisällä. Tämä on odotettavissa, sillä yksi muuttuja ei riitä selittämään variaatiota yleisesti, eikä myöskään viittomatyypijakauman vaihtelua.

Tässä aineistossa kuvailevien viittomien suhteellinen määrä ja alatyypin esiintyvyys vaihtelee sekä viittojakohtaisesti että tekstityypin mukaan. Kielen tuottaminen on tilanteista, ja silloinkin kun kyseessä on suunnitelmallinen aineistonkeruu, kaikki ei aina mene suunnitelmien mukaan. Kuvaustilanne, vireystila tai keskustelukumppani saattavat ohjata kielenkäyttöä tiettyyn suuntaan. Koska korpusviitot saivat valita keskustelukumppanin itse, viitot tuntevat toisensa ennestään mahdollisesti pitkältikin ajalta.

Sormituksista suurin osa oli henkilöiden, paikkojen tai yritysten nimiä. Lisäksi sormitettiin muutamia ammattinimikkeitä. Tarinoissa sormituksia esiintyi vain osalla viittojista, ja ne olivat pääasiassa elisitaatiomateriaalissa esiintyvien hahmojen nimiä. Lisäksi sormitettiin joitakin lyhyitä yleisnimiä, kuten RÅD (ohje), HÅL (reikä) ja KOL (hiili). Ruotsalaisessa viittomakielessä nimittäin sekä RÅD, KOL että HÅL löytyvät Teckenspråkslexikonista omina hakusanoinaan ja ne on luokiteltu leksikaalistuneiksi sormituksiksi. (ks. Teckenspråkslexikon ID: 09182 Ruotsalaisessa viittomakielessä "kol" (hiili) tuotetaan usein sormitettuna k-o-l (ID: 09038). Kyse saattaa olla kielikontaktin vaikutuksesta, mutta yhtä hyvin kyse voi olla myös siitä, että yhteinen historia ja jaettu rajapinta kirjoitettuun ruotsin kieleen näkyy kielten välisenä samankaltaisuutena. Raja selkeästi tuotetun leksikaalistuneen sormituksen ja tilanteisen sormituksen välillä on hämärä, ja vaikka lyhyen sanan sormituksella olisi selkeä leksikaalistumispotentiaali, yksittäisessä kielenkäyttötilanteessa saattaa silti olla perusteltua luokitella sormitus ei-leksikaaliseksi siitä huolimatta, että jokainen kirjain artikuloidaan suhteellisen selkeästi. Voidaankin kysyä, pitäisikö vertailukohtana olla saman viittojan muut sormitukset ennemmin kuin johonkin (hypoteettiseen) keskiarvoon. Esimerkiksi SSL-korpuksessa ei erotella leksikaalisia ja ei-leksikaalisia sormituksia, vaan kaikki sormitukset on laitettu samaan kategoriaan kuuluviksi paitsi erittäin frekventisti esiintyvä JA (KYLLÄ) (Börstell 2016: 164).

Yksi tämän tutkielman tavoitteista oli nostaa esille tutkimuksen ja kielen dokumentaation kannalta kiinnostavia ilmiöitä tarkemman tarkastelun kohteeksi. Jatkotutkimusaiheita nousikin esille runsaasti. Tutkimusaineistona oli vain osa korpuksen kielellisistä tehtävistä, joten olisi hedelmällistä tarkastella viittomatyypijakaumaa koko korpusaineistossa (tehtävät 1-7) ja verrata tuloksia tässä tutkielmassa esitettyihin. Tähän olisi luontevaa yhdistää muita frekvenssi-ilmiöitä, kuten leksikaalinen frekvenssi. Aineistossa useasti esiintyvien viittomien tarkastelu voisi tuottaa hyödyllistä tietoa esimerkiksi kielen opetuksen ja sanakirjatyön tarpeisiin, sillä on havaittu, että suhteellisen pieni osa leksikosta kattaa noin 90 prosenttia viestintätilanteista (ks. Nation 2022). Vieraan kielen oppijalle arkisissa tilanteissa selviytymiseen riittävä ns. selviytymisnasto (tai viittoma) koostuu joidenkin arvioiden mukaan vain 120 sanasta/sanaperheestä. Yleisimmin käytettyihin viittomiin keskittyminen helpottaa sekä oppimista että hankitun sana-/viittomavaraston ylläpitämistä (mt). Leksikaalisen frekvenssin

yhteydessä voisi myös hyödyntää korpusmetadataa, ja näitä yhdistämällä saada tietoa kielen variaatiosta ja muutoksesta. Aineistossa esiintyvää variaatiota olisi toisaalta mielenkiintoista tarkastella laajemminkin suhteessa viittojen taustatietoihin. Jos lisäksi huomioidaan tilanteiset ja tekstuaaliset tekijät, saadaan jo melko kattava kuva kielen variaatiosta. Analyysissä voisi hyödyntää esimerkiksi monimuuttuja-analyysia. Selittääkö viittomatyyppijakauman yksilöllistä vaihtelua mahdollisesti sekin, että viittomakielessä on erilaisia tapoja esitellä ja ylläpitää referenttejä?

Mikä tahansa tässä tutkimuksessa tarkastelluista viittomatyypeistä soveltuisi jos yksinään tutkimuskohteeksi. Osoitukset ovat tämän tutkielman perusteella yksi yleisimmistä viittomatyypeistä myös suomenruotsalaisessa viittomakielessä, ja niitä esiintyy aineistossa runsaasti. Kuvailevien viittomien osalta mahdollinen tutkimuskohde olisi esimerkiksi kuvailussa käytetyt käsimuodot sen perusteella, mitä ilmiöstä muissa viittomakielissä on havaittu, tarkastelussa todennäköisesti tulisi esiin kielityypillisiä piirteitä (ks. Nyst ym. 2021: 578–579). Kuvailua ja eleitä voisi lähestyä myös konstruoidun toiminnan kautta, kuten suomalaisessa viittomakielessä on tehty (ks. Hoffrén 2019). Tämä tosin vaatii lisäannotointia, sillä konstruointua toimintaa ei ole toistaiseksi annotoitu korpukseen. Sen sijaan palm up (HANDFLATA UPP) -eleen ja sen funktioiden tarkastelu ei vaatisi lisätyötä. Monikielisyys ja erilaiset kielikontakti-ilmiöt (esimerkiksi lainaviittomat, huulion käyttö ja sormittaminen) ovat nekin mahdollisia (jatko-)tutkimuskohteita. Sormittamista voisi tarkastella esimerkiksi siitä näkökulmasta, millaisia funktioita sillä on juuri FSTS:ssä: milloin se korvaa viittoman, milloin täydentää tai tarkentaa sitä? Entä onko sormituksella mahdollisesti erilaisia funktioita kuin valtakielissä, esimerkiksi identiteetin vahvistaminen tai kirjoitetun kielen taidon ylläpitäminen suomenkielisen enemmistön paineessa?

6.1 Työn validiteetti ja reliabiliteetti

Tutkimuksessa hyödynnettiin valmiita annotointeja, joiden perusteella viittomatyyppijakauman laskeminen oli suhteellisen suoraviivainen prosessi. Siksi saatujen tulosten luotettavuus palautuu vahvasti korpuksen ominaisuuksiin. Korpus on siihen nähden edustava, että kyseessä on uhanalainen kieli, jonka käyttäjien määrä on vähäinen. Lisäksi aineiston keruun taustalla on kartoituksen kautta saatua tietoa kielenkäyttäjien määrästä ja sijainnista (Andersson-Koski 2015). Tiivis yhteistyö kieliyhteisön kanssa tarkoittaa, etteivät tehdyt luokittelut ole (ei-äidinkielen) annotoijan kielentajun varassa vaan ne ovat syntyneet yhteisen keskustelun kautta (ks. Salonen ym. 2022, 196). FSTS-korpus soveltui erinomaisesti viittomatyyppejä käsittelevän maisteritutkielman aineistoksi. Kahdestatoista viittojasta ja kahdesta tekstityypistä koostuva aineisto mahdollisti variaation tarkastelun sekä yksilöllisesti että tekstilajikohtaisesti.

Viittomatyypijakaumaa on tähän asti tehdyissä tutkimuksissa tarkasteltu pääasiassa dominoivan käden annotaatioiden näkökulmasta, ja näin on tehty myös tässä tutkielmassa, poikkeuksena viittojakohtaisen variaation tarkastelu. Voidaan kuitenkin pohdita, että jos olisi mahdollista tarkastella molempia manuaalisia artikulaattoreita ja erotella niiden tuottama toisteinen vs. itsenäinen informaatio, tämä antaisi uutta syvyyttä viittomatyypijakauman tarkasteluun. Samalla ratkeaisivat ne menetelmälliset kysymykset, joita kätisyyden vaihtelu tällä hetkellä aiheuttaa.

Suomenruotsalaisen viittomakielen korpus on paras mahdollinen tarjolla oleva aineisto kielen rakenteen käyttöpohjaiseen tarkasteluun. Hyvälläkin aineistolla on kuitenkin omat rajoitteensa. Annotointityön kannalta tilanne, jossa aiempaa tutkimustietoa valintojen tueksi ei käytännössä ole, tarkoittaa että käytetyt luokittelut täytyy pitkälti lainata muista viittomakielistä, ja aika näyttää, kuinka hyvin ne soveltuvat kuvaamaan niitä piirteitä, jotka ovat FSTS:lle ominaisia. Tuloksia tulee lisäksi tulkita tietyssä kontekstissa, sillä ne on sidottu tiettyyn ajankohtaan, tiettyihin kielenkäyttäjiin ja tietynlaiseen kielenkäyttötilanteeseen tai -tilanteisiin. Viestintätilanteessa kieltä muokataan keskustelukumppanin mukaan, ja jos samat henkilöt olisivat viittoneet toisen parin kanssa, heidän käyttämänsä kieli olisi ollut ainakin jossain määrin erilaista. Lisäksi on huomioitava, että numeeristen arvojen taustalla on vahvasti laadullinen prosessi, ja annotaatiokäytännöt sekä menetelmälliset valinnat vaikuttavat siihen, millaiseksi viittomatyypijakauma muodostuu.

Tulosten luotettavuuden kannalta systemaattisuus ELAN-hauissa, hakutulosten huolellinen taulukointi ja lukuisten tiedostojen informatiivinen nimeäminen ja järjestäminen omiin kansioihin on keskeistä. Jos nyt aloittaisin tutkielmaproessin alusta, varaisin taulukointi- ja analyysivaiheeseen enemmän aikaa, ja perehtyisin paremmin kvantitatiivisiin menetelmiin, jotta aineiston monipuolisempi analyysi. Toisaalta kvantitatiivisen menetelmän rinnalla on tämän kokoisessa aineistossa ainakin jonkinlainen laadullinen lähestymistapa auttaa tulkitsemaan tuloksia tarkoituksenmukaisella tavalla.

6.2 Monikielinen tutkimusprosessi

Tämä tutkielma käsittelee suomenruotsalaista viittomakieltä, ja sekä annotoinnin että projektitutkijoiden keskinäisen viestinnän kirjoitettu kieli on ruotsi. Ruotsin kieli on myös useimmiten se kirjoitettu kieli, jota suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät ovat opiskelleet koulussa. Tutkielmaproessin aikana pohdin pitkään sitä, millä kielellä tutkielman kirjoitan ja miksi. Pohdin muun muassa sitä, mitä oikeastaan haluan tutkielmaproessin aikana oppia ja mikä palvelee sitä parhaiten. Miten

kielivalinta vaikuttaa saamaani ohjaukseen ja vertaispalautteeseen? Entä tutkielman laatuun kokonaisuudessaan? Samaan aikaan on tuiki tärkeää, että kielen omistajuus säilyy sitä käyttävällä yhteisöllä. Heillä on oikeus tietää, kuka heidän kieltään tutkii, miten ja millaisin. Siksi tämän tutkielman tiivistelmä on viitottu suomenruotsalaisella viittomakielellä, ja tutkielman sisällöstä on suunnitteilla yleistajuista materiaalia yhteistyössä Kuurojen Liiton ja Finlandssvenska teckenspråkiga rf:n kanssa.

Päädyn lopulta kirjoittamaan tutkielman suomeksi, mutta tutkielmaprosessi on ollut kokonaisuudessaan vahvasti monikielinen. Suomenkielisen valtaväestön edustajana kokemus on ollut silmiä avaava siitäkkin huolimatta, että olen työni kautta jatkuvasti tekemisissä monikielisuuden kanssa. Olen keskustellut valitsemastani aiheesta sekä suomeksi, ruotsiksi että molemmilla kotimaisilla viittomakielillä; olen luenut lähdekirjallisuutta suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi ja tehnyt muistiinpanoja milloin milläkin kielellä. Tutkielman liitteenä on taulukko tutkielman keskeisistä käsitteistä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi (liite 1). Ohjauspalaveri toimii mainiosti niinkin, että toinen ohjaaja puhuu suomea, toinen ruotsia ja ohjattava vuorotellen kumpaakin. Tutkimuksen tekoprosessin lisäksi olen oppinut yhtä ja toista siitä, millaisia hierarkioita, rajapintoja ja siirtymiä monikielinen (tutkielma)prosessi pitää sisällään. Myötämielinen suhtautuminen monikielisyyteen on hyvä alku, mutta sen lisäksi on hyvä tarkastella kriittisesti rakenteita, prosesseja ja ohjeistuksia, jotta viittomakielten tutkimus houkuttelisi erilaisista (kieli)taustoista tulevia tutkijoita rikastamaan kielen rakenteen tutkimusta.

7 LOPUKSI

Viittomatyypijakauma on monimuuttujainen ilmiö, johon vaikuttavat sekä tekstityyppi, keskustelun tai kerronnan aihe (ja mahdollinen lähdemateriaali), että erilaiset yksilölliset ja tilanteiset tekijät. Siitä huolimatta tähän asti tarkastelluissa tutkimuksissa viittomatyypijakauma koko kielessä ja toisaalta tekstityyppikohtainen vaihtelu näyttäytyvät samaan aikaan kiehtovan samankaltaisina ja kuitenkin omanlaisinaan.

FSTS:n viittomatyyppejä ei ole juurikaan tutkittu, joten kategoriat on jouduttu lainaamaan muista viittomakielistä (Hoyer ym. tulossa). Sitä mukaa kun tutkimus tuottaa tarkempaa tietoa suomenruotsalaisen viittomakielestä kielisysteeminä ja ymmärrys kielen eri osa-alueista (fonologiasta, morfologiasta, syntaksista ja semantiikasta) lisääntyy, on odotettavissa, että kategorioiden rajat tullaan määrittelemään ainakin joiltakin osin uudelleen. Siitä huolimatta viittomatyypijakauman tutkimuksella on paikkansa siinä, kun aletaan hahmotella kieltä ja sen rakennetta. Tällaisella tutkimuksella on potentiaalia nostaa esiin säännönmukaisuuksia ja kielelle ominaisia piirteitä, jotka ansaitsevat lähempää tarkastelua. Viittomatyypijakauma on sellainen tarkastelun taso, joka soveltuu hyvin tutkimukselliseksi yleissilmäykseksi, josta voi sitten tarkentaa kiinnostaviin kohteisiin.

Menetelmällisesti viittomatyypijakauman tutkimus on käytännön syistä keskittynyt dominoivan käden annotaatioihin. Sitä ajatellen, mitä viittomakielten rakenteesta ja manuaalisten artikulaattoreiden tehtävistä tiedetään (ks. Malaia, Borneman & Wilbur 2018), kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa voisi olla hedelmällistä tarkastella sekä viittomatyypijakauman että muidenkin frekvenssi-ilmiöiden käyttöpohjaisessa tutkimuksessa. Tässä voisi hyödyntää esimerkiksi liikekaappausmenetelmien avulla saatavaa tietoa. Samalla voisi viritellä keskustelua siitä, millaisin kriteerein dominoiva käsi tulisi määritellä, tai onko sitä aina tarpeen edes määritellä. Voisiko olla niin, että käytännön syistä oikea -tai vasenkätisyyttä suosiva tutkimus jättää katveeseen osan luonnollisen kielen piirissä esiintyvää variaatiota ja kenties jopa

häivyttää tekstityyppikohtaisia eroja siinä, kuinka paljon manuaaliset artikulaattorit tuottavat toisteista vs. itsenäistä informaatiota.

Tämä tutkielma on elävä todiste siitä, että suomenruotsalainen viittomakieli on kiinnostava tutkimuskohde ja FSTS-korpus suoranaan tutkijan aarreaitta. Kielen rakenteen tutkimus on tärkeää kieltä käyttävälle yhteisölle, kieltä opettaville ja opiskeleville ja käynnissä olevalle elvytystyölle kokonaisuudessaan. Uhanalaisen kielen kohdalla syvempi ymmärrys siitä, mitä elvytetään, on aivan keskeinen. Nämä eivät kuitenkaan ole ainoita syitä sille, miksi suomenruotsalaista viittomakieltä pitää ja kannattaa tutkia! Pienen vähemmistökielen tutkimuksella on annettavaa myös kielentutkimukselle yleisemmin: sillä on potentiaalia nostaa esiin ja kirkastaa sellaisia näkökulmia kieleen, jotka saattaisivat muuten jäädä huomaamatta. Tämä syventää ymmärrystämme paitsi kielistä yleisesti, myös monikielisydestä ja siihen liittyvistä ilmiöistä.

Suomenruotsalainen viittomakieli ansaitsee tulla nähdyksi omana itsenään, eikä sen olemassaoloa tai olemusta pitäisi määrittää pelkästään sen kautta, mitä eroja siinä on suhteessa suomalaiseen tai ruotsalaiseen viittomakieleen. Toisaalta vertailua ei tarvitse myöskään pelätä, sillä on luonnollista peilata asioita ja ilmiöitä olemassa olevaan tietoon maailmasta. Koko kielentutkimuksen kentällä FSTS:n, suomalaisen ja ruotsalaisen viittomakielen yhteinen historia ja se, millaisia ne tänä päivänä ovat, on herkkulinen tutkimuskohde. Myös suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen erilainen suhde kirjoitettuun kieleen (svk:lla suomeen ja FSTS:llä ruotsiin) on yksi mahdollinen ikkuna tarkastella kieliä laajemmasta tulokulmasta. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttöpohjainen tutkimus on vasta alkutaipaleella, ja tämä tutkielma on toivottavasti yksi monista kielen rakennetta tarkastelevista tutkimuksista. Toivottavasti se on myös omalta osaltaan lisäämässä tietoisuutta suomenruotsalaisen viittomakielen olemassaolosta ja leventämässä polkua monikielisille tutkimusprosesseille. Tämä on edellytys sille, että kielen rakenteen tutkimus on käytännössä mahdollista myös heille, joille FSTS on äidinkieli tai ensikieli.

LÄHTEET

- Andersson-Koski, Maria 2015: *Mitt eget språk – vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva Finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014–2015*. Helsinki: Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
- Andersson-Koski, Maria 2020: *Två universitet ska sköta forskningen i finlandssvenskt teckenspråk*. Kuurojen Liiton verkkosivut.
<https://kuurojenliitto.fi/sv/aktuellt/tva-universitet-ska-skota-forskningen-i-finlandssvenskt-teckensprak> Viitattu 13.2.2024
- Andersson-Koski, Maria 2024: "Jag balanserar liksom mitt emellan." Uppfattningar om språkliga och kulturella gränser bland fyra finlandssvenska teckenspråkiga. Teoksessa Jansson, D., Melander, I., Westberg, G. & Falk Y. D. (toim.), *Svenskans beskrivning 38: Förhandlingar vid trettioåttonde sammankomsten. Örebro 4–6 maj 2022, del II*. Örebro universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1854426/FULLTEXT01.pdf>
- Beukeleers, Inez & Vermeerbergen, Myriam 2022: Show Me What You've B/seen: A brief history of depiction. *Frontiers in psychology* 13 s. 1–22
doi:10.3389/fpsyg.2022.808814
- Börstell, Carl, Hörberg, Thomas & Östling, Robert 2016: Distribution and duration of signs and parts of speech in Swedish Sign Language. *Sign Language & Linguistics* 19 (2) s. 143–196. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1075/sll.19.2.01bor>
- Börstell, Carl 2022: Searching and Utilizing Corpora teoksessa Fenlon, Jordan & Hochgesang, Julie A. (toim.) *Signed Language Corpora*, s. 90–127.
- Fenlon, Jordan, Schembri, Adam, Rentelis, Ramas, Vinson, David & Cormier, Kearsy 2014: Using conversational data to determine lexical frequency in British Sign Language: The influence of text type. *Lingua* 143, s. 187–202.
doi: 10.1016/j.lingua.2014.02.003
- Fenlon, Jordan & Hochgesang, Julie A. 2022: Introduction teoksessa *Signed Language Corpora*. Gallaudet University
- Ferrara, Lindsey 2012: *The grammar of depiction: Exploring gesture and language in Australian Sign Language (Auslan)*. Väitöskirja. Department of Linguistics, University of Macquarie, Sydney, Australia
- FinSSL-Signwiki finssl.signwiki.org Viitattu 8.5.2024
- Hodge, Gabrielle & Crasborn, Onno 2022: Good Practices in Annotation teoksessa Fenlon, J. & Hochgesang, J. (toim.) *Signed Language Corpora*, s. 46–89 Gallaudet University
- Hodge, Gabrielle, Ferrara, Lindsey & Anible, Benjamin 2019: Semiotic diversity of doing reference. *Journal of Pragmatics* 143, s. 33–53
<https://doi.org/10.1016/j.pragma.2019.01.025>
- Hochgesang, Julie A. & Palfreyman, Nick 2022: Signed Language Corpora and the Ethics of Working with Signed Language Communities teoksessa Fenlon, J. & Hochgesang, J. A. *Signed Language Corpora*. Gallaudet University, s. 158–195

- Hoffrén, Noora 2019: Kuvailevien viittomien ja konstruoidun toiminnan yhteispeli. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/65840>
- Hoyer, Karin 2000: Variation i teckenspråk – En studie av släktskapsterminologi i teckenspråk hos finlandssvenska döva. Kuurojen Liitto.
- Hoyer, Karin 2005: "Vi kallade dem Borgåtecken". Det finlandssvenska teckenspråket i går och i dag. Teoksessa Östman, J.-O. (toim.) *FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk*, s. 21–80. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Hoyer, Karin 2010: Viittomakielten sanakirjatyö: kielen dokumentoinnin, kuvauksen ja standardoinnin polttopisteessä. Teoksessa Jantunen, T. (toim.) *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Hoyer, Karin 2012: Dokumentation och beskrivning som språkplanering – perspektiv från arbete med tre tecknade minoritetsspråk. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Hoyer, Karin 2013: Suomenruotsalainen viittomakieli – attritiosta ahdinkoon. Teoksessa Granqvist, K. & Rainó, P. (toim.) *Rapautuva kieli – kirjoituksia vähemmistökielten kulumisesta ja kadosta*. s. 232–249. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hoyer, Karin, keskustelu 8.6.2024
- Hoyer, Karin & Kronlund-Saarikoski, Karin (toim) 2002: *Se vårt språk! – Näe kielemme! Finlandssvenskt teckenspråk 38 ordboksartiklar*. Helsingfors: Finlands Dövas Förbund r.f. & Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Hoyer, Karin, Salonen, Juhana & Wenman, Lena (tulossa): Finlandssvensk teckenspråkskorpus - Principer för ELAN annotering, översättning och Signbank. Jyväskylän yliopisto.
- Jantunen, Tommi 2003a: *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Finn Lectura.
- Jantunen, Tommi 2003b: Viittomien historiallinen muutos ja deikonisaatio suomalaisessa viittomakielessä *Puhe ja kieli* 23 (1) s. 43-60
- Jantunen, Tommi 2018: Viittomakielet hybridisysteeminä - hämärärajaisuus ja epäkonventionaalisuus osana viittomakielten rakennetta. *Puhe ja kieli* 38 (3) s. 109–126. lisää doi:
- Johnston, Trevor 2003: Language Standardization and Signed Language Dictionaries *Sign Language Studies* 3 (4) s. 431-468 <https://doi.org/10.1353/sls.2003.0012>
- Johnston, Trevor 2010: From archive to corpus: Transcription and annotation in the creation of signed language corpora. *International Journal of Corpus Linguistics* 15 (1) s. 104–129. doi: 10.1075/ijcl.15.1.05joh.
- Johnston, Trevor & Schembri, Adam 1999: On defining lexeme in a signed language. *Sign Language & Linguistics* 2(2) s. 115-185
<http://dx.doi.org/10.1075/sll.2.2.03joh>
- Johnston, Trevor & Schembri, Adam 2010: Variation, lexicalization and grammaticalization in signed languages, *Langage et société* 1 (131) s. 19-35.
 doi: 10.3917/ls.131.0019

- Johnston, Trevor 2012: Lexical Frequency in Sign Languages. *Journal of deaf studies and deaf education* 17 (2) s. 163–193. <https://doi.org/10.1017/9781108641142>
- Lindberg, Hanna 2020: Att värna om en minoritet inom minoritet. Finlandssvenska dövas gränsposition och arbete för rättigheter i 1980-talets Finland. *Historiska och litteraturhistoriska studier*, 95, s. 191–217. doi:10.30667/hls.87662
- Londen, Monica 2004: Communicational and educational choices for minorities within minorities: The case of the Finland-Swedish deaf. Research Report 193. Department of Education. Helsinki: Helsinki University Press.
- Malaia, Evie, Borneman, Joshua D. & Wilbur, Ronnie B. 2018: Information Transfer Capacity of Articulators in American Sign Language. *Language and Speech* 61 (1) s. 97–112 <https://doi.org/10.1177/0023830917708461>
- Maryniak, Joanna, Majerska-Sznajder, Justyna & Król, Tymoteusz 2021: Ethical Aspects and Cultural Sensitivity teoksessa Olko, J. & Sallabank, J. (toim.) *Revitalizing endangered languages. A practical guide*. s. 49–61. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108641142>
- McKee, Rachel L. & Wallingford, Sophia 2011: ‘So, well, whatever’ Discourse functions of palm-up in New Zealand Sign Language. *Sign language & linguistics* 14 (2) s. 213–247 <http://dx.doi.org/10.1075/sll.14.2.01mck>
- Nation, Peter 2020: *Learning vocabulary in another language*. Cambridge UK: Cambridge University Press <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1017/9781009093873>
- Nyst, Victoria, Morgado, Marta, Mac Hadjah, Timothy, Nyarko, Marco, Martins, Mariana, van der Mark, Lisa, Burichani, Evans, Angoua, Tano, Magassoub, Moustapha, Sylla, Dieydi, Admasu, Kidane & Schüller, Anique 2021: Object and handling handshapes in 11 sign languages: towards a typology of the iconic use of the hand. *Linguistic Typology* 2022; 26 (3). De Gruyter Mouton, s. 573–604 <https://doi.org/10.1515/lingty-2021-0026>
- Sallabank, Julia 2013: *Attitudes to endangered languages: Identities and policies*. New York: Cambridge University Press.
- Sallabank, Julia & King, Jeanette 2021: What do we revitalise? teoksessa Olko, J. & Sallabank, J. (toim.): *Revitalizing Endangered Languages*. Cambridge University Press, s. 33–45. <https://doi.org/10.1017/9781108641142>
- Salonen, Juhana, Andersson-Koski, Maria, Hoyer, Karin, & Jantunen, Tommi 2022: Building the Corpus of Finland-Swedish Sign Language : Acknowledging the Language History and Future Revitalization. Julkaisussa Jantunen, J. H., Kalja-Voima, J., Laukkarinen, M., Puupponen, A., Salonen, M., Saresma, T., Tarvainen, J. & Ylönen S. (toim.), *Diversity of Methods and Materials in Digital Human Sciences : Proceedings of the Digital Research Data and Human Sciences DRDHum Conference 2022, December 1-3, Jyväskylä: Finland* s. 187–199. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9450-1>
- Salonen, Juhana, Kronqvist, Antti & Jantunen, Tommi 2020: The Corpus of Finnish Sign Language. Julkaisussa Efthimiou, E., Fotinea, S.-E., Hanke, T., Hochgesang, J. A., Kristoffersen, J. & Mesch, J. (toim.), *9th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages : Sign Language Resources in the*

- Service of the Language Community, Technological Challenges and Application Perspectives* (LREC 2020) (Article 197–202). European Language Resources Distribution Agency. <https://lrec2020.lrec-conf.org/media/proceedings/Workshops/Books/SIGN2020book.pdf>
- Salonen, Juhana, Takkinen, Ritva, Puupponen, Anna, Nieminen, H., & Pippuri, Outi 2016: Creating Corpora of Finland’s Sign Languages. Julkaisussa Efthimiou, E., Fotinea, S.-E., Hanke, T., Hochgesang, J. A., Kristoffersen, J. & Mesch, J. (toim.), Workshop Proceedings : 7th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Corpus Mining / Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016), European Language Resources Association (ELRA), s. 179–184.
http://www.lreconf.org/proceedings/lrec2016/workshops/LREC2016WorkshopSignLanguage_Proceedings.pdf
- Salonen, Juhana, Wainio, Tuija, Kronqvist, Antti & Keränen, Jarkko 2019: Suomen viittomakielten korpusprojektin (CFINSL) annotointiohjeet. 2. versio. Kieli- ja viestintätieteiden laitos, viittomakielen keskus. Jyväskylän yliopisto.
<https://www.jyu.fi/fi/file/suomen-viittomakielten-korpusprojektin-cfin-sl-annotointiohjeet>
- Olko, Justyna & Sallabank, Julia 2021: Teoksessa Fenlon, J. & Hochgesang, J. (toim.) *Revitalizing Endangered Languages*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/9781108641142>
- Sitaloppi, Satu 2023: List Construction in Finland-Swedish Sign Language. Doktorsavhandling. Helsinki: Unigrafia
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8955-4>
- Stamp Rose, Schembri Adam, Fenlon Jordan, Rentelis R., Woll B. & Cormier, Kearsy 2014: Lexical Variation and Change in British Sign Language. *PLoS ONE* 9(4): e94053. doi:10.1371/journal.pone.0094053
- Takkinen, Ritva, Keränen, Jarkko & Salonen, Juhana 2018: Depicting signs and different text genres: Preliminary observations in the corpus of Finnish Sign Language <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/58711>
- Takkinen, Ritva 2010: Kuvailevien viittomien leksikaalinen ja morfologis-gesturaalinen kuvaus.: kielenopetuksen näkökulma. Teoksessa Jantunen, Tommi (toim.) *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Viittomakielilaki (359/2015) <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150359>
- Wenman, Lena 2022: Tidslinje och tecknets rörelse i finlandssvenskt teckenspråk. En korpusbaserad studie. Stockholms Universitet, Humanistiska fakultetet, teckenspråkslingvistik.

LIITTEET

LIITE 1

Tutkielman keskeiset käsitteet suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

suomi	ruotsi	englanti
viittomaesiintymä	token, -er	token
viittoma	ett tecken, -net	sign
viittomatyyppi	teckentyp, -er	sign type, sign category
(sana-)/viittomaluokka	ordklass?	part of speech
viittomatyypijakauma	fördelning av teckentyper	distribution of signs
leksikaalinen frekvenssi	lexikal frekvens	lexical frequency
tekstityyppi	texttyp, -er	text type
tarinat	berättelser	narratives
keskustelu	samtal	discussion
suomenruotsalainen	finlandssvenskt	Finland-Swedish
viittomakieli	teckenspråk (FSTS)	sign language
leksikaalinen viittoma	lexikala/ fasta tecken	(manual) lexical sign
kuvaileva viittoma	avbildande tecken	depicting sign
kokonainen kohde	hela objekt	whole object
käsittely	(grepp)hantering	handling
koko ja muoto	form och storlek	size and shape
numeraali	siffertecken, numeral, -er	numeral, number sign
abstraktinen kiintopiste	abstrakt fixpunkt	-?
(manuaalinen) osoitus	pekning	(manual) pointing sign
ele	gest	gesture
sormitus	bokstaving	fingerspelling
osittain leksikaaliset viittomat	delvis lexikaliserade tecken	partly lexical signs